

Poglavlje 2

Istorija muzike na šezdesetak strana

U ovom poglavlju

- ▶ Nepopravljivi romantičari, poklonici baroka i klasičari
- ▶ Galerija najvećih kompozitora koji će uvek živeti

Svaki veliki kompozitor jednom je bio živo ljudsko biće koje diše, jedinstvene ličnosti, porodične istorije i načina života. Poznavanje života velikih kompozitora čini slušanje njihove muzike sadržajnijim i zanimljivijim.

Uz samo malo napora upoznaćete se sa najvećim imenima istorije muzike i njihovim najpoznatijim delima.

Kako je začeta klasična muzika

Muzika postoji od najranijih perioda ljudske istorije. Primitivni ljudi su se izražavali vokalno i tako su nastajali zvuci koji su često bili i muzički.

Tokom milenijuma, muzika je postajala sve kompleksnija. Čovek je izumeo muzičke instrumente da bi proizvodio one zvuke koje ne može da otpeva. Frule i zviždaljke reprodukovale su glasove ptica i vetra; doboši i bubnjevi su pojačavali zvuk udaranja srca. Muzičke skale (lestvice) još uvek nisu postojale.

Prve pesme su bile paganske. Ljudi, puni strahopoštovanja prema prirodi i straha od svog okruženja pevaju molitve i prinose žrtve. Ako je vetar zavijao, oni bi uzvraćali zavijanjem, ako je sa neba pljuštalo, oni bi pevali o kiši. Pesma je slavila pobeđu, ili bila znak zahvalnosti bogovima.

Ritam se u istoriji muzike pojavio vrlo rano kao oponašanje ravnomernih zvukova hodanja, trčanja, tj. zvukova proizvedenih pokretima, ili prirodnih zvukova. Izmišljene su igre da bi se umirili bogovi, a uz igru se izvodila muzika.

U tim ranim godinama, muzika se prenosila predanjem. Čak i danas u nekim istočnim kulturama muzika opstaje na ovaj način. Tek kasnije ljudi su počeli da zapisuju muziku.

Srednji vek

Period poznat pod nazivom srednji vek karakteriše dominacija religije i crkve. Celokupno ljudsko znanje postaje sastavni deo crkvene dogme ili je interpretirano crkvenom dogmom.

Gregorijanski koral

Prošli su mnogi milenijumi bavljenja muzikom pre nego što je nekome palo na pamet da muziku zapiše. Oko 600. godine nove ere, papa Grgur I, poznat pod nadimkom „Veliki“, uvodi prvi muzički kanon kojim sistematizuje muzičke lestvice do tada primenjivane u crkvenoj muzici. Papa Grgur je notama dao imena po slovima abecede A, B, C i D – ista ona koja su i danas u upotrebi.

Po papi Grguru ostao je naziv *gregorijanski koral*: to su jednostavne melodije, koje je unisono, na latinskom jeziku, pevao hor. Malo je verovatno da je papa Grgur znao da će devedesetih godina 20. veka Gregorijanski koral postati jedan od glavnih svetskih hitova, kada snimak muzike do tada nepoznatih monaha iz Španije – bude dospeo na top liste.

Ovaj veliki povratak ima svoj razlog: gregorijanski koral poseduje istinsku duhovnu dubinu.

Monah Gvido

Monah Gvido iz Areca zaslužan je za teorijsko zasnivanje solfeđa. Sistem pevanja standardnih slogova za određene tonove lestvica, vekovima je stara veština koju koriste operski pevači i muzičari širom sveta a poznata je pod nazivom solfeđo. Naziv solfeđo odnosi se na ovu veštinu pevanja i na teoriju o notnim i ostalim značenjima.

Gvido iz Areca je izmislio novi sistem muzičke notacije, uvodeći rudimentarnu verziju notnog linijskog sistema kakav je i danas u upotrebi (poglavlje 11).

Teško je i zamisliti šta bi se desilo sa svetom muzike bez Gvidovih inovacija. Srećom, ne moramo to da zamišljamo. Gvido je postojao, njegov notni sistem se još uvek koristi, i pripada mu priznanje za značajan doprinos istoriji muzike.

Ite, missa est!

Nisu samo monasi uticali na dalji razvoj muzike. Crkveni obredi, bogoslužnja, mise, liturgije, postaju izvorište novog muzičkog stvaralaštva.

Katolička liturgija (ili na latinskom *missa*) dobila je ime po završnim rečima svih latinskih liturgija starog doba: „*Ite, missa est*“ (u grubom prevodu: „Napolje, slobodni ste!“). Svaka misa ili muzičko delo namenjeno crkvenim obredima pisano je po određenim kanonima: *Kyrie eleison* („Bože, imaj milosti“ – još jedan starinski napev); *Gloria in excelsis Deo* („Slava Bogu uzvišenom“); *Credo* („Verujem“); *Sanctus, Sanctus, Sanctus* („Sveti, Sveti, Sveti“) i *Agnus Dei* („Jagnje Božje“). Sva ova muzička dela bez obzira da li su bila namenjena obavljanju svakodnevne Božje službe ili liturgijama o velikim crkvenim praznicima, imaju skoro nepromenjene tekstove od renesanse naovamo.

Renesansa

Otpriblike 400 godina posle smrti Gvida i njegovih monaha, nastaje epoha sada poznata pod imenom *renesansa* (na francuskom „ponovno rođenje“). Tokom ovog perioda cvetale su umetnosti zahvaljujući finansijskoj pomoći bogatih ljudi, ljubitelja umetnosti. Jedan od najslavnijih italijanskih kompozitora renesanse bio je Đovani da Palestrina (1525–1594, na slici 2-1). Papin veliki miljenik, Palestrina je bio poznat po svojim pesmama napisanim samo za vokale, bez instrumentalne pratnje. Za razliku od gregorijanskog koral, Palestrinina muzika nije se sastojala samo od *unisono* pevanih melodija (gde svi pevači zajedno pevaju iste tonove). On je tragao za posebnim harmonijskim rešenjima koja su nastajala kao rezultat istovremenog pevanja nekoliko nezavisnih melodija. Zato je Đovani da Palestrina prethodnik modernog muzičkog stvaralaštva.

Slika 2-1:
Đovani da
Palestrina,
jedan od
najvećih
kompozitora
renesanse.

Madrigal

Najpopularniji muzički oblik ovih pesama bio je *madrigal*. Madrigal je kompozicija za najmanje tri glasa, obično bez instrumentalne pratnje. Tokom renesanse, porodice ili grupe prijatelja okupljale bi se da zajedno pevaju ove madrigale, tako što bi svako pevao različitu vokalnu deonicu.

Madrigali su bili zabavni za pevanje pošto su često komponovani domišljatom tehnikom pod nazivom *tonsko slikanje*. Kad god je tekst sadržao posebno deskriptivnu reč, kompozitor je pisao muziku koja je tonovima oslikavala tu reč. Na reč *uzdah*, na primer, kompozitor bi odveo vokalnu deonicu u visoko područje raspona glasa, a zatim bi se melodija umorno spustila na niži ton. Na reči *trčanje*, *letenje*, *srećan*, kompozitor je pisao bujicu brzih nota.

Opera postaje vodeće muzičko delo

Kompozitor Claudio Monteverdi (1567–1643), živeo je u vreme vrhunca italijanske renesanse. Monteverdi je tada već popularnom madrigalu dodao veći broj melodija za pevanje kao i instrumentalnu pratnju.

Monteverdi je bio i jedan od osnivača muzičke drame, poznate i pod nazivom *opera*. Kao i toliki drugi aspekti renesanse, i opera je predstavljala pokušaj da se obnovi slava stare Grčke. U ovom slučaju, model je bio grčka drama, koja se izvodila na otvorenom, u amfiteatrima, uz pratnju drvenih duvača i žičanih instrumenata. Monteverdi i njegovi prijatelji nastojali su da ovaj muzički oblik obnove u svom vremenu – i posle toga muzika nikada više nije bila ista.

Mogli bismo da vam kažemo mnogo toga o operi – ali to nije isključivi predmet ove knjige. O tome pročitajte u knjizi *Opera za neupućene*.

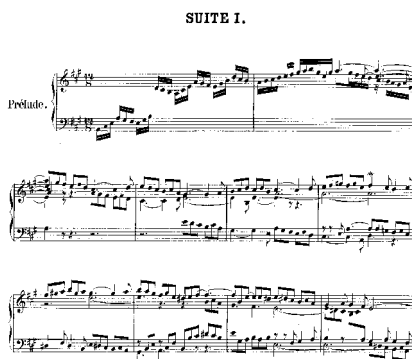
Doba baroka

Monteverdi i njegovi sledbenici otvorili su put novom periodu u istoriji muzike, poznatom pod imenom *barok*.

Doba baroka (sredina 17. i prva polovina 18. veka) bilo je doba raspevane, osećajne muzike. Kreativni kompozitori baroka stvarali su maštovitu muziku i beležili je maštovitim znacima, kao što možete da vidite na slici 2-2.

Slika 2-2:
Ornamentalni
barokni stil.

Muzika izvan kanona uzima maha

Kada danas slušate baroknu muziku, možda ćete se iznenaditi ako doznate da je smatrana za osećajnu. Međutim, sve ove muzički raspevane melodije stvarane su izvan kanona. Kompozitori su eksperimentisali sa različitim vrstama muzičkih struktura barokne muzike. Tonsko slikanje, toliko popularno u renesansnim madrigalima, pronašlo je svoj put. Ranije je pevač možda mogao da peva trompe silazne melodije da bi ilustrovao reč *uzdah*. Sada je kompozitor mogao da upotrebi te iste trompe tonove u instrumentalnoj kompoziciji u kojoj uopšte nema pevanja. Jednostavno, muzički obrazac sa silaznim tonovima značio je uzdah. Tonsko slikanje, bez teksta, postalo je jedan od osnovnih emotivnih elemenata muzike baroka.

Kraljevi, kler i ostali koji ciljaju visoko

Da ste bili mladi muzičar u Evropi pre 300 godina, savetnik za izbor karijere tog vremena savetovao bi vam da potražite posao u jednom od tri područja: plemićkom dvoru, domovima bogataša ili hrišćanskoj crkvi.

Svi veliki kompozitori tog vremena bili su angažovani na jedan od ovih načina.

Evo jednog primera: Đuzepe Samartini (oko 1700–1775) bio je veliki italijanski oboista, kompozitor nekoliko prvih simfonija na svetu koji je imao veliki uticaj na Volfganga Amadeusa Mocarta. Želite li da znate koje je bilo njegovo zvanje? Bio je nadzornik posluge kod princa od Velsa – o tom periodu njegovog života pričaju se anegdote.

Princ od Velsa: Laganje su bile izvrsne, Đuzepe.

Đuzepe Samartini: Osećam veliku zahvalnost koju mi ukazuje Vaše Visočanstvo, odajući mi tako nezasluženu hvalu za moj skromni rad. A šta Vaše Visočanstvo želi da spremim za iduću nedelju?

Princ: Mislim da bi mi prijao jedan od tvojih izvanrednih koncerata za obou. U tvojoj muzici volim ornamentiku i raspevane melodije.

Samartini: Pocrveneo sam od ponosa zbog vaše pohvale.

Antonio Vivaldi

Antonio Vivaldi (1678–1741), proslavljeni Italijan iz perioda baroka radio je za katoličku crkvu. Ovaj muzički genije napisao je tokom svog životnog veka više muzičkih dela od bilo kog kompozitora. Osim 50 opera, više od 40 kompozicija za hor i orkestar i 100 dela samo za orkestar, napisao je skoro 500 koncerata za različite solo instrumente uz pratnju orkestra.

Antonio Vivaldi je odrastao u Veneciji; kada je postao punoletan, odlučio je da postane sveštenik. Ova odluka, uz njegovu jarkocrvenu kosu, donela mu je nadimak „Crveni pop“.

Međutim, Vivaldi nije dugo ostao sveštenik; postoji mnogo priča o njegovim prestupima. Na primer, jednog dana tokom mise, pala mu je na pamet nova melodija. Bez imalo oklevanja napustio je oltar, otišao u susednu prostoriju i zapisao melodiju.

Zbog ovog prestupa izveden je pred sud. Vivaldiju je zabranjeno da ikada više služi misu. Danas možemo da smatramo, s obzirom na celokupno Vivaldijevo stvaralaštvo, da je ova odluka crkve bila povoljna za dalji razvoj muzike.

Filharmonija zabludelih devojaka

Sledeći Vivaldijev posao potrajao je 35 godina. Postao je učitelj violine u *Ospedale della Pieta* („Dom milosrđa“). To je bila jedinstvena institucija. Bila je istovremeno muzički konzervatorijum i škola za vanbračno rođene devojke.

Tokom godina, Vivaldi je preuzimao sve više i više poslova u *Ospedaleu*, da bi, na kraju, postao upravnik. Svake nedelje je organizovao koncerte koji su postali čuveni u celoj Evropi. Kad god bi želeo da pokaže muzički talenat neke od devojaka, napisao bi za nju *concerto* (koncerto – koncert). Da biste saznali više – mnogo više o tome, pogledajte poglavlje 3.)

Vivaldijevi koncerti imaju tri stava i svi slede isti obrazac koji je postao model za mnoge druge barokne kompozitore. Evo formule:

Brzo – Lagano – Brzo

Slušanje Vivaldijeve muzike

Sigurni smo da ste slušali Vivaldijevu muziku, naročito njegovo najčuvenije delo, *Četiri godišnja doba*. To je skup četiri koncerta za violinu i orkestar, a svaki opisuje osobenosti jednog od godišnjih doba.

Proleće je ispunjeno ptičjim pevanjem, kratkom olujom sa grmljavinom, zaspalim kozarom, uz lajanje psa, igru pastira i nimfi. U *Letu* osećate vrelinu sunca koje peče, čujete kukavicu i doživljavate letnju oluju. *Jesen* započinje pijanstvom, žetvenom bahanalijom, a završava se divljim lovom uz jeku lovačkog roga. U *Zimi*, pregrštima snežnih, ledenih tonova muzika dočarava vedrinu zimskog dana. Topliji tonovi nagoveštavaju prisnost doma.

Četiri godišnja doba je najčešće izvedeno Vivaldijevo delo.

Pored ovog, preporučujemo i sledeća Vivaldijeva dela:

- ✓ Koncert za gitaru u D-duru, RV 93
- ✓ Koncert za dve trube u C-duru, RV 537
- ✓ Sonata za dve violine, RV 60
- ✓ *Gloria* (oratorijum za troje solista, hor i orkestar), RV 589
- ✓ Koncert za dva violončela u g-molu, RV 531
- ✓ Koncert za dupli orkestar, RV 585

Uz naziv svakog dela dodat je kataloški broj RV koji vam pomaže da u prodavnici sa pločama lakše pronađete odgovarajuću kompoziciju.

Georg Fridrih Hendl

Dok je Vivaldi u Veneciji komponovao i komponovao, jedan kompozitor se osvrtao po Nemačkoj i Engleskoj: Georg Fridrih Hendl (1685–1759, slika 2-3). Hendl je takođe snažno uticao na dalji razvoj muzike.

Najitalijanskiji od nemačkih Engleza

Hendl se rodio u Nemačkoj, a školovao u Italiji. Time se, naravno, objašnjava očigledna činjenica da se on smatra jednim od najvećih engleskih kompozitora. Pokušajte da ne razmišljate previše o tome.

Slika 2-3:
Georg Fridrih
Hendl,
kompozitor
Mesije, kao i
mnogih drugih
velikih
oratorijuma.

U stvari, u svemu ovome ima logike. Hendl je bio sin nemačkog berberina-hirurga (nije baš neko kome biste poverili da vam secka stomak). Dok je njegov otac provodio dane na seciranju, mladi Georg Fridrih je svirao orgulje. Sa osamnaest godina napustio je dom da bi otišao u veliki grad – Hamburg, gde se zaposlio kao kompozitor i izvođač.

Hendl je znao da će italijanska opera imati veliku budućnost u Evropi. I tako je, sa 22 godine, otišao u Italiju da bi naučio da komponuje u italijanskom stilu. Tamo upoznaje velike kompozitore – uključujući i Antonija Vivaldija, čije je koncerte imitirao. Posle povratka u Nemačku, Hendl ponovo napušta domovinu i seli se u London.

U Engleskoj je Hendl komponovao 35 opera, od kojih su neke bile remek-dela. Međutim, ukus publike se menjao. Hendl se priklonio. Počeo je da komponuje *oratorijume* – dela za solo pevače, hor i orkestar, napisane na biblijske motive.

Njegov najčuveniji oratorijum je *Mesija*, prvi put izveden 1742. Kažu da je *Mesija* postao toliko popularan da je gospodi preporučivano da predstavama prisustvuju bez mačeva, a damama da dolaze bez krinolina, da bi bilo više mesta za publiku.

I pored velikog muzičkog talenta, Hendl je često bio meta raznih neslanih šala. Na primer, bilo je poznato da Hendl nije mogao da podnese zvuk štimovanja instrumenata. Kad god je dirigovao, naređivao je da svi instrumenti budu naštimovani pre nego što on dođe. Jedne večeri u dvoranu se ušunjao šaljivdžija koji je pre početka koncerta raštimovala sve instrumente. Kada je Hendl počeo da diriguje, publika je čula užasnu kofoniju kakvu samo može da proizvede 50 nenaštimovanih instrumenata. Hendl je podivljao. Zgrabio je ogromni kontrabas i bacio ga, a zatim je podigao timpan i svom snagom ga zavatlao na prvog violinistu. Pri tome mu je odletela perika, a publiku je uhvatio nekontrolisani smeh dok je Hendl jurio sa scene.

Kraljevska katastrofa

Godine 1749. Hendl je komponovao *Muziku za kraljevski vatromet* povodom obeležavanja potpisivanja ugovora sa Austrijom. Prvo izvođenje je jedna od najvećih katastrofa u sveukupnoj istoriji muzike.

Zbog specijalne prilike, kralj je angažovao arhitektu da sagradi ogromne kulise za koncert. Kulminacija je trebalo da bude spektakularni vatromet. Arhitekta se istakao sagradivši građevinu dužine 150 i visine 30 metara, krunisanu ogromnim suncem na 60 metara visokom stubu. Sve je izgledalo kao današnja scena za mjuzikl *Endrua Lojda Vebera*.

Na svečani dan, Hendl je lično dirigovao orkestrom. Sve se sjajno odvijalo do polovine predstave. Onda je počeo vatromet.

Hendl je verovatno bio dovoljno iritiran time što su se čule eksplozije vatrometa tokom izvođenja. Međutim, da bi bilo još gore, vatromet je padao na novu građevinu, koja je reagovala na jedini mogući način – tako što se zapalila. Ljudi su se uspaničili, bežeći i spasavajući život, dok je Hendl uporno nastavljao da diriguje.

Hendl je bio besan. S obzirom na njegov karakter, možemo samo da pretpostavimo kakav privatni vatromet je priredio kralju sledećeg dana.

Slušanje Hendlove muzike

Neke od Hendlovih kompozicija predstavljaju najbolje primere baroknog stila. Odišu svežinom, duhovitošću, često su igračkog karaktera i nabijene emocijama.

Zapanjujuća je brzina kojom je Hendl komponovao. Svoj čuveni oratorijum *Mesija* – čije izvođenje traje duže od dva sata i izvodi se svakog Božića i Uskrsa u svim većim gradovima sveta – komponovao je za samo tri nedelje.

Od ostalih dela preporučujemo:

- ✓ *Mesija*, oratorijum za sola, hor i orkestar
- ✓ Končerto groso, opus 3, br. 1–6
- ✓ Končerto groso, opus 6, br. 1–12
- ✓ *Muzika na vodi*, Svite br. 1, 2 i 3 (Napisana je i posvećena plovdbama kralja Džordža po Temzi.)
- ✓ *Kraljevski vatromet*

Johan Sebastijan Bah

Bah (1685–1750) spada u najveće i najuticajnije kompozitore svih vremena.

Bah je dobio svoj prvi „pravi“ posao kada mu je bilo 23 godine. Zaposlio se kao dvorski muzičar u Vajmaru, u Nemačkoj. Tamo je napisao nekoliko čuvenih kompozicija za orgulje, od kojih se većina izvodi i danas.

Činjenica da ova dela opstaju značajna je iz dva razloga. Prvo, kompozicije onog vremena nisu stvarane da bi trajale. Kompozitor je pisao komad za posebnu priliku, ne očekujući ponovljena izvođenja. Neke od Bahovih besmrtnih sonata jedva su spašene za potomstvo.

Suprotno tradiciji potcenjivanja umetnika i njegovog dela, Bah je bio cenjen tokom celog života, ali, više kao orguljaš nego kao kompozitor.

Slika 2-4:
Johan
Sebastijan Bah,
majstor na
orguljama.

Majstor na orguljama

Bah je bio jedan od najvećih orguljaša svih vremena. Ne samo da je imao brze i gipke prste, već je bio i vrhunski pedalista. (Pogledati u poglavlju 6 opis pedala orgulja kojima se sviraju najdublji tonovi.) Ljudi su dolazili izdaleka da bi čuli i videli Baha, virtuoza čije noge lete po pedalima orgulja.

Bah je bio i veliki majstor improvizacije. Mogao je da uzme bilo koju melodiju i da svira novu kompoziciju zasnovanu na njoj, bez pripreme, baš kako to danas čine džez muzičari. Pošto niko nije zapisivao te improvizacije, nikada nećemo saznati kako su zvučale.

Plodan na više načina

Bah je jedan od najplodnijih kompozitora svih vremena. Ženio se dvaput i imao dvadesetoro dece. Neki od njih su i sami postali kompozitori: Vilhelm Frideman Bah, Karl Filip Emanuel Bah i Johan Kristijan Bah, da pomenemo samo najslavnije. Tokom Bahovog života njegova deca su mu pomagala tako što su prepisivala njegove kompozicije.

Sa 38 godina Bah je dobio poslednji posao – posao kantora u crkvi Sv. Tome u Lajpcigu u Nemačkoj. Na ovom poslu Bah je bio neverovatno

plodan. Napisao je po jedno ogromno horsko delo – *kantatu* – za svaku nedelju i svaki praznik u godini po hrišćanskom kalendaru. Ukupno je napisao 215 kantata.

Bahova muzika je u osnovi kontrapunktska: dve, tri, četiri ili više melodijskih linija koje se sviraju ili pevaju istovremeno, stvarajući zanimljive harmonije. Usavršio je umetnost *fuge* – neverovatno kompleksne kompozicije koja se obično komponuje za četiri glasa. Sve melodije su slične, svaka sledeća nastupa tek pošto je prethodna već počela. (Setite se pesmice *Frère Jacques*, gde pevači jedan za drugim, u određenom trenutku počinju da pevaju svoju deonicu.) U svojim fugama Bah je upotrebio izuzetno složene melodije koje se na ovaj način povezuju i čine celinu. Bahove fuge su sjajni primeri muzičkih struktura. Od bilo koje muzičke teme Bah je mogao na licu mesta da komponuje fugu.

Slušanje Bahove muzike

Pored numere 2 na CD-u uz ovu knjigu, poslušajte i sledeće Bahova dela:

- ✓ Brandenburški koncerti, br. 1–6, BWV 1046–1051
- ✓ *Magnificat*, sakralni oratorijum za soliste, hor i orkestar, BWV 243
- ✓ *Pasija po sv. Mateji*, sakralni oratorijum za soliste, hor i orkestar, BWV 244
- ✓ Koncert za violinu, obou i orkestar u c-molu, BWV 1060
- ✓ Orkestarska svita br. 3 u D-duru, BWV 1068
- ✓ Koncert za čembalo (ili klavir) u d-molu, BWV 1052

Primedba: Slova BWV odnose se na kataloške brojeve koji vam mogu pomoći u pronalaženju željenog dela.

Klasični stil

Dela Johana Sebastijana Baha predstavljaju vrhunac baroknog stila u muzici, i barok se završio otprilike sa njom. Barok je muzički stil koji prethodi novom periodu u razvoju muzike poznatom pod nazivom *klasični stil*.

Žurimo da istaknemo razliku između klasičnog stila ili perioda i termina *klasična muzika*. Termin *klasična muzika* koristimo za svu muziku o kojoj se govori u ovoj knjizi. Međutim, klasični *period* (od sredine 18. veka i kroz rani 19. vek) samo je jedna od muzičkih epoha klasične muzike. Kada se kaže muzika klasičnog perioda podrazumeva se određeni stil.

Klasični stil bio je, na neki način, reakcija na ekscese baroka. Dok je muzika baroka bila bujna, ekstravagantna i puna emocija, muzika klasičnog stila bila je oskudnija, više rezervisana i kontrolisana.

Tokom klasičnog perioda tri posebna muzička oblika zauzimala su glavne pozicije: *sonata*, *simfonija* i *gudački kvartet*. Za temeljnije upoznavanje svakog od ovih oblika pogledajte poglavlje 3.

Tri najveća kompozitora klasičnog perioda bila su tri majstora ovih formi: Hajdn, Mocart i Betoven. Ova tri genija međusobno su se poznavali – sva trojica su provela veći deo života u Beču, koji je tada bio muzički centar.

Jozef Hajdn

Jozef Hajdn (1732–1809) bio je ne samo jedan od velikih kompozitora već i jedan od najveselijih i najprijatnijih ljudi svog vremena. Njegova muzika to i pokazuje.

Slika 2-5:
Jozef Hajdn,
stari veseljak.

Hajdn je odrastao u delu ruralne Austrije u blizini Beča. Kao dečak slušao je narodnu muziku i došao do čvrstog zaključka da u muzici mora da se uživa. Imao je prelep glas i sa osam godina bio je izabran da pođe u Beč i postane član hora katedrale Svetog Stefana.

U Beču se Hajdn upoznao sa muzičkim remek-delima tog doba i odlučio je da postane kompozitor (pogledajte istaknuti odeljak „Sopran Hajdn“).

Kao što je bio slučaj sa tolikim kompozitorima pre njega, Hajdnov glavni izvor prihoda bio je posao dvorskog muzičara. Najduže je bio zaposlen na dvoru kneza Esterhazija.

Život na dvoru Esterhazijevih

Zvanični opis posla koji je Hajdn radio bio je „sluga“ – međutim, tretirali su ga kao da je kralj. Imao je sopstvenu poslugu i visoku dvorsku platu. Dane je provodio komponujući muziku i izvodeći je za kneza, a ponekad zajedno s njim, jer je i sam knez bio muzički obdaren.

Ovaj posao Hajdnu je davao savršenu mogućnost da eksperimentiše sa raznim muzičkim formama (poglavlje 3). Tokom 30 godina boravka kod Esterhazija, Hajdn je standardizovao strukture simfonije i gudačkog kvarteta. Zbog toga je poznat kao otac simfonije i prozvan Papa (Tata).

Hajdn je kao kompozitor i muzički izvođač živio kod kneza Esterhazija sve do kneževine smrti. Pošto je Esterhazi umro, Hajdn se vratio u Beč koji mu je ostao baza do kraja njegovog života.

Sopran Hajdn

Još kao dečak, Jozef Hajdn je bio cenjen dečji sopran u katedrali Svetog Stefana u Beču. Kako je rastao, njegov učitelj mu je objasnio da postoji mogućnost da zadrži svoj prelepi visoki glas zauvek, ukoliko bi se pod-

vrgao „maloj inetrvenciji“ (kastraciji, prim. prev.). Hajdn je već pristao kada je za to, na sreću, saznao njegov otac i sprečio Hajdnovog profesora da ostvari svoju nameru.

Udubljivanje u Hajdna

Simfonia Iznenadenja (br. 94) je delo koje ne treba da propustite. To je jedno od Hajdnovih najboljih dela i predstavlja savršen primer Hajdnovog stila. Priča se, u vezi s ovim delom, da je Hajdn primetio kako je njegova publika sklona da, slušajući muziku u večernjim satima, obično posle večere, lagano zapada u dremež. Za osvetu, Hajdn je u ovom delu završni stav komponovao za neobično lagano i tiho izvođenje da bi u momentu kada uvek isti slušaoci po običaju zadremaju – zaglušujući tresak orkestra probudio usnulu publiku.

Kako je Hajdn stario, uključivao je u svoja dela sve više seljačkih narodnih melodija koje je slušao u mladosti. Savršen primer ovoga je poslednji stav njegove poslednje simfonije, br. 104 (*Londonska simfonia*).

Ako vas ova vrste muzike privlači, evo nekoliko savršenih orkestarskih dela Jozefa Hajdna:

- ✓ Koncert za trubu i orkestar u Es-duru, Hob. VIIe: 1
- ✓ Koncert za violinu i orkestar u G-duru, Hob. VIIa: 4
- ✓ Koncert za violončelo i orkestar u C-duru, Hob. VIIb: 5
- ✓ *Misa za lorda Nelzona* (*Lord Nelson Mass*) za solo glas, hor i orkestar, Hob. XXII: 11
- ✓ Simfonia br. 48 u C-duru (*Maria Theresia*)
- ✓ Simfonia br. 94 u G-duru (*Simfonia iznenadenja*)
- ✓ Simfonia br. 104 u D-duru (*Londonska*)

Uzgred, „Hob.“ se odnosi na brojeve iz Hobokenovog kataloga, koji mogu da vam pomognu da pronađete CD koji tražite.

Wolfgang Amadeus Mozart

Već smo ranije pomenuli da Baha smatramo jednim od najvećih kompozitora svih vremena. Međutim, mnogi ovu laskavu titulu dodeljuju Mocartu (1756–1791, slika 2-6). Već na samom početku svog života Mocart je vladao muzikom s prirodnom lakoćom koja je oduševljavala ljude.

Slika 2-6:
S leve strane,
Wolfgang
Amadeus
Mocart, čudo
od deteta.
Desno, Mocart
u kasnijim
godinama.

Wolfgangov otac, Leopold, bio je cenjeni kompozitor i muzički teoretičar. Međutim, on je žrtvovao svoju uspešnu karijeru da bi se posvetio talentu svog sina vunderkinda. Mladog Wolfganga je, dok je rastao u Salzburgu u Austriji, podučavao klaviru, violini i teoriji muzike.

Uz očevu negu, Mocart je u četvrtoj godini komponovao klavirske koncerte. Nedugo zatim napisao je i svoju prvu simfoniju. Operu *Bastijen* i *Bastijena* napisao je kada mu je bilo 11 godina.

Mocart se pridružuje cirkusu

Leopold je prepoznavao genija kada bi ga sreo. Mladog Wolfganga i njegovu stariju sestru Nanerl proveo je kroz celu Evropu. Gde god bi pošli, Leopold je hvalio svog sina kao čudo od deteta. Jedan od njegovih plakata u Engleskoj glasio je: „Svim ljubiteljima nauke: najveće čudo od deteta kojim Evropa ili čak i ljudska priroda mogu da se podiče, jeste, bez sumnje, mali nemački dečak Wolfgang Mocart.“

Mocart je još kao dete svirao vrlo teške komade. Pratila ga je sestra Nanerl koja je oduševljavala publiku svojim sviranjem na čembalu. Pored toga, priča se da je Mocart kao dete, radi atrakcije, svirao pokrivenih ruku.

Nevolje sa službom

Sa 13 godina, Wolfgang je dobio posao na dvoru salcburškog nadbiskupa, gde je radio sledećih 12 godina. Međutim, njegova stalna putovanja dovela su ga u sukob s nadbiskupom. Konačno, nadbiskup je otpustio Mocarta.

Mocart se preselio u Beč u potrazi za srećom. Znao je da je Beč glavni centar muzičkog događanja u kome je već nastupao kao dečak. Međutim, Mocart nije više bio čudo od deteta, u najmanju ruku, više nije bio dete. Imao je velike probleme s traženjem posla. Uticaj muzičkog establišmenta na dvoru je oslabio, nije više bilo na raspolaganju ni onoliko dvorskih porudžbina muzike kao nekad. U to vreme Mocart sreće Jozefa Hajdna.

Hajdnu se odmah svideo njegov mlađi kolega i tako je postavljen temelj doživotnom prijateljstvu. Pošto je Mocart posvetio starom majstoru grupu gudačkih kvarteta, Hajdn je napomenuo Mocartovom ocu Leopoldu: „Pred Bogom vam govorim, i to kao pošten čovek, da je vaš sin najveći kompozitor koji je ikada živio“.

Papa Leopold, sigurni smo u to, nije zamerio Hajdnu zbog ove pohvale.

Zarađivanje za život

Bez stalnog zaposlenja, Mocart se u Beču izdržavao pisanjem opera, koje su bile kod publike toliko popularne kao danas filmovi. (Više podataka o Mocartovoj operskoj karijeri potražite u knjizi *Opera za neupućene*.)

Kao što prikazuje film *Amadeus*, Mocart je izazivao veliku zavist svojih rivala. Komponovao je sa velikom lakoćom i vedrinom. Čini se kao da su potpuno gotove kompozicije izlazile iz njegove glave.

Tokom ovog vremena, Mocart se zaljubio u ljupku mladu Alojziju Veber, koju je sreo pet godina ranije tokom jednog od svojih putovanja. Pošto ga je odbila, Mocart je usmerio svoju naklonost ka Alojzijinoj sestri Konstanci, kojom se i oženio. U čast venčanja komponovao je svoju veliku Misu u c-molu.

Alojzija nije bila jedina koja je propustila da visoko oceni Mocarta. Videla je u njemu samo još jednog u nizu mladih kompozitora koji pišu prigodna muzička dela namenjena kućnim zabavama.

Stvari su se poboljšale kada je Mocart posetio Prag. Grad je bio u zanosu zbog njegove opere *Figarova ženidba*. Godinu dana posle ovog velikog uspeha, 1787, dobio je porudžbinu, da napiše operu u slavu venčanja careve rodake. Za ovu prigodnu muziku izabrao je kao motiv priču o Don Huanu.

Operu je nazvao *Don Giovanni* i postigao potpuni uspeh.

Kompozitor neverovatne brzine

Priče o Mocartovoj brzini komponovanja postale su legendarne. Kada mu je na ulici prišao prosjak, na primer, shvativši da nije poneo novčanik – izvukao je list papira, nacrtao na njemu notne linije i za nekoliko minuta napisao menuet i trio. Prosjaku je dao novu kompoziciju i poslao ga muzičkom izdavaču, koji je kompoziciju odmah kupio.

Ova brzina komponovanja u skladu je sa Mocartovom prirodom. On bi, na primer, usred razgovora iznenada prsnuo u smeh, skočio nekoliko puta i seo za klavir.

Oproštaj od Hajdna

U međuvremenu je Mocart nastavio da održava kontakte sa svojim prijateljem i mentorom Jozefom Hajdnom. Godine 1790. kada je pedeset-osmogodišnji Hajdn već bio „starac“, a Mocartu bilo tek 34, njih dvojica su provela zajedno ceo dan. Posle večere, kada je došlo vreme da se rastanu, Mocart je rekao Hajdnu: „Opraštamo se verovatno poslednji put u ovom životu.“

Bio je u pravu. Nije prošla ni godina dana, Mocart je umro.

Godinama posle njegove smrti, u 35. godini, kružile su glasine (inače podržane u filmu *Amadeus*) da je Mocarta otrovao Antonio Salijeri. Međutim, najverovatnije je da je Mocart umro od iscrpljenosti.

Mocartova poslednja kompozicija bio je *Rekvijem (Requiem)*, koji je naručio nepoznati čovek. Možda se sećate scene iz filma *Amadeus*, gde Salijeri, monstruozno maskiran, prikazan kao otelotvorenje nepoznatog stranca, teroriše Mocarta dovodeći ga do delirijuma i, konačno, smrti. Ta scena je potpuna izmišljotina. U stvarnosti, taj stranac bio je verovatno neki plemić nižeg ranga koji je nameravao da prikaže naručeno delo kao sopstveno.

Međutim, od početka je Mocart bio ubeđen da ovaj *Rekvijem* (opelo) piše povodom sopstvene smrti. Grozničavo je žurio da bi dovršio kompoziciju, što je samo pogoršavalo njegovu bolest. Uspeo je da završi samo nekoliko stavova i koncept za ostale. Delo je završio, posle Mocartove smrti, Franc Zismair, njegov učenik. To je ona verzija Rekvijema koju možete da čujete u najvećem broju izvođenja.

Posle Mocartove smrti, muzički svet nije više nikad video takvog genija, sa takvom radošću stvaranja, lakoćom komponovanja i božanskom nadahnutošću.

Slušanje Mocartove muzike

Nijedna kompozicija koju je Mocart napisao nije loša. Bilo koja ploča koju uzmete sa police prepune Mocartovih ploča predstavlja remek-delo.

Preporučujemo za slušanje, između ostalih:

- ✓ Koncert za klarinet i orkestar u A-duru K. 622
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 22 u Es-duru, K 482 (Finale, poslednji stav *ovog* koncerta možete da čujete kao 3. numeru na CD-u priloženom uz ovu knjigu.)
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 24 u c-molu, K. 491
- ✓ Koncert za violinu br. 5 u A-duru (*Turski*), K. 219
- ✓ Simfonija končertante (koncert za violinu i violu) u Es-duru, K. 364
- ✓ Simfonija br. 38 u D-duru (*Praška*), K. 504
- ✓ *Rekvijem* (dovršio Franc Zismair), K. 626

Ako vas Mocart općini, slušajte i sledeće kompozicije za klavir:

- ✓ Sonata za klavir u G-duru, K. 283
- ✓ Sonata za klavir u F-duru, K. 332

Takođe, poslušajte ove ljupke serenade za male ansamble:

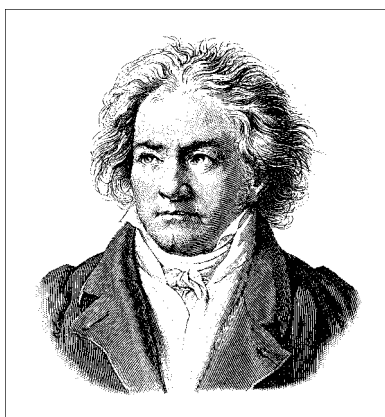
- ✓ Serenada u G-duru za gudače (ili *Mala noćna muzika – Eine kleine Nachtmusik*), K. 525
- ✓ Serenada br. 6 u D-duru (ili *Noćna serenada – Serenata notturna*), K. 239

Napomena: Kod svih ovih naslova slovo *K* se odnosi na kataloški broj koji vam može pomoći da nađete CD koji želite.

Ludvig van Betoven, čovek koji je sve promenio

Čak ni Mocart nije uticao na tok klasične muzike u tolikoj meri kao Ludvig van Betoven (1770–1827, slika 2-7). Rođen u Bonu u Nemačkoj, Betoven je bio sin dvorskog muzičara Johana van Betovena. Kao i Mocartov otac, Johan je pokušao da od svog sina napravi čuvenog vunderkinda. Međutim, Johan je to činio okrutnije, tukao je sina kada god bi mu se činilo da se vunderkind presporo razvija. Uprkos ovom grubom postupku, Ludvig je postao izvrstan pijanista.

Slika 2-7:
Ludvig van
Betoven koji je
sve promenio.

Sa 22 godine Betoven se preselio u Beč, centar muzičkih zbivanja. Tamo je komponovao muziku po narudžbini, za specijalne i javne prilike, pri čemu je zaradivao više nego što je Mocartu ikada pošlo za rukom.

I Betoven i njegova muzika bili su vatreni, impulsivni i nagli. Publika je uživala da ga gleda i sluša kako svira svoje strasne klavirske kompozicije.

Hajdn uči Betovena

Betovenov glavni razlog za dolazak u Beč bilo je studiranje kompozicije kod Jozefa Hajdna. (Posle smrti kneza Esterhazija, Hajdn se vratio u Beč.) Ovaj odnos učitelja i studenta nije bio ništa manje buran od drugih Betovenovih odnosa sa ljudima. Hajdn je ipak podnosio svog novog učenika iz poštovanja prema njegovom čudesnom talentu.

Baš kao i Mocart pre njega, Betoven je naučio da komponuje simfoniju i gudački kvartet. Hajdnov uticaj na prve dve Betovenove simfonije potpuno je očigledan. Po obliku, strukturi i dužini one su skoro identične tadašnjim Hajdnovim simfonijama.

U 31. godini Betoven počinje da gubi sluh. Gluvoća koja se približavala duboko je uznemirila Betovena.

Jednog dana Betoven se šetao šumom sa svojim učenikom Ferdinandom Risom, koji ga je upozorio na divnu svirku pastirove frule u blizini. Betoven nije čuo ništa – i to ga je silno pogodilo. Kasnije je pisao o svojim patnjama u patetičnom i hrabrom dokumentu, koji je danas poznat muzičarima kao *Hajligenštadski testament* (*Heiligenstadt Testament*):

O, ljudi, koji mislite ili tvrdite da sam zao ili mizantrop, koliko me samo povređujete. Vi ne znate skriveni razlog... Ima već šest godina kako me je pogodila strašna bolest... Oh, kako bih mogao da priznam slabost jednog čula koje bi trebalo kod mene da bude savršenije

nego kod ostalih, čula koje je nekada bilo savršeno? Ja to ne mogu; oprostite mi kada vidite da se povlačim onda kada bih rado razgovarao sa vama... Moram da živim sam, kao prognanik...

Betovenove kompozicije iz ovog perioda nagoveštavaju njegovu sudbinu – ili tačnije, njegovu bitku s vlastitom sudbinom. Izražavajući bol, u svom muzičkom delu Betoven je preveo muziku iz klasičnog stila u period romantizma, u kome najvažniji muzički element postaje izražavanje osećanja.

Klatno klasične muzike

Verovatno ste zapazili jednu karakterističnu pojavu u vezi sa tzv. muzičkim ukusom. Posmatrano kroz vreme, odnosno kroz različite stilske periode, promene muzičkog ukusa bile su uvek reakcija na prethodni muzički stil. Barok sa svojim kitnjastim improvizacijama diktirao je muzički ukus koji je bio reakcija na hladnu duhovnost srednjeve-

kovne renesansne muzike. Isto tako, klasični period koji je usledio posle baroka, diktirao je muzički stil koji odbacuje svako razuzdano izražavanje emocija. A period romantizma izlio je svoju divlju snagu oslobađajući se svih stega. Za ovo poslednje, zaslužan je Betoven.

Herojska simfonija

Ako je ijedan muzički komad napravio revoluciju u istoriji muzike, onda je to bila Betovenova Simfonija br. 3, poznata pod imenom *Eroica* (herojska). Ovim delom Betoven je prestao da bude puki sledbenik Hajdna i Mocarta, pronašao je sopstveni muzički izraz.

Već od samog početka, Betoven je ovu simfoniju zamislio kao delo u velikom stilu, s namerom da evocira život i smrt heroja. Prvobitno je heroj trebalo da bude Napoleon Bonaparta. To se, međutim, promenilo 1804. godine, što svedoči pisanje Betovenovog prijatelja Ferdinanda Risa:

Betoven se u to vreme divio Bonaparti. Video sam primerak partiture koji je ležao na njegovom stolu, sa rečju „Bonaparta“ napisanom na samom vrhu naslovne strane, dok je na dnu bilo napisano „Luigi van Beethoven“ i ni reč više...

Ja sam bio prvi koji mu je doneo vest da se Bonaparta proglasio za cara, imperatora. On je pao u vatru i zavapio: „Da li je onda i on samo jedno obično, ljudsko, biće? Da li će i on, kao i svi diktatori pre njega, pogaziti sva ljudska prava samo da bi zadovoljio svoju taštinu?“ Betoven je zgrabio naslovnu stranu, pocepao je i bacio na pod. Naslovna strana je kasnije ponovo napisana i tek tada je simfonija dobila naslov *Sinfonia eroica* (*Herojska simfonija*).

Delo je skoro dvaput duže od bilo koje ranije napisane simfonije. Naročito je neobičan drugi, lagani stav – setni posmrtni marš koji donosi trenutke velike žalosti i strasne eksplozije bola.

Betoven je napisao ukupno devet simfonija. One su predstavljale izazov, proširujući sve prethodne simfonijske oblike. Sa svakim novim delom pokušao je da postigne da njegova muzika čini više, iskaže više, da se drsko uputi tamo kuda se nijedna muzika pre toga nije uputila.

Prelazimo na Petu

Naravno, najčuvenija Betovenova simfonija je Peta. To je ona koja počinje u strogom tonalitetu c-mola, fragmentom, motivom od četiri tona koji svi poznajemo – „Ta-ta-ta-TAAAAAAAAAAAAAAAAA!“

Posle četiri stava Herkulovskih napora, simfonija se približava zaključku – ali umesto da se završi u c-molu (tonalitetu u kojem je delo počelo), Betoven završava razdraganim, trijumfalnim, neobuzdanim tonalitetom C-dura.

Muzičkom terminologijom rečeno, razlika između molskog i durskog akorda leži samo u jednom tonu (poglavlje 11). Međutim, ako Betovenovu Petu simfoniju posmatramo kroz njeno emocionalno značenje, razlika je ogromna. Ako predete iz mola u dur, osećate kao da je oluja prošla, da su se oblaci raspršili, da je sunce granulo i da ponovo sija.

Poslušajte prvi stav 4. numere na CD-u uz ovu knjigu – i istovremeno čitajte poglavlje 5. Da biste u potpunosti shvatili uznemirujuće muzičko putovanje Betovenove Pete simfonije, treba da slušate celo delo.

Od skice ka konačnoj simfoniji

Za razliku od Mocarta, Betoven nije komponovao s lakoćom; u stvari, on bi se nedeljama i mesecima rvao sa delom koje je nastajalo u njegovoj beležnici, a i *dalje* ne bi bio zadovoljan.

„Oda radosti“ je duga, predivna poema Fridriha Šilera. Još od svoje 23. godine Betoven je želeo da napiše muziku na ovaj tekst. Konačno je za nju našao pogodno mesto – tek posle 20 godina – tačno na kraju Devete simfonije.

Sve do tog trenutka, simfonija je bila isključivo instrumentalna kompozicija koju izvodi orkestar. U svojoj Devetoj simfoniji, po prvi put, Betoven je uveo četiri solo pevača i ogroman hor da bi pevali Šilerove stihove. Za tadašnje muzičke kritičare, dodavanje pevača u simfoniju bio je čin izdaje. Burne rasprave u muzičkim krugovima trajale su decenijama.

Na sreću, publika nije previše marila za muzičke krugove; prvo izvođenje bilo je veliki uspeh. Kada je došao kraj, publika se podigla na noge, slaveći Betovena gromkim ovacijama. Međutim, u to vreme Betoven je već bio potpuno gluv. Sedeo je na pozornici gledajući prema orkestru, nesvestan reakcije publike. U čuvenom činu iskazivanja pažnje, jedan od pevača nežno je okrenuo Betovena da bi mu pokazao oduševljenu publiku.

U trenutku kada je umirao, Betoven je bio heroj. Njegovoj sahrani je prisustvovalo 30 000 ožalošćenih ljudi. Jedan od nosača kovčega bio je Franc Šubert, sledeći muzičar o kome će biti govora u ovoj knjizi.

Slušanje Betovena

Ukoliko biste želeli da čujete još Betovenove muzike (a *stvarno* bi trebalo), neka to budu orkestarska remek-dela:

- ✓ Simfonije – sve, ukupno devet, predivne su
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 4 u G-duru, opus 58
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 5 u Es-duru, opus 73
- ✓ Koncert za violinu i orkestar u D-duru, opus 61

Dok se još bavimo ovom temom, pomenućemo i Betovenove sonate za klavir. Tri najčuvenije nalaze se na priloženom CD-u:

- ✓ Sonata za klavir br. 14 u cis-molu, opus 27, br. 2 (*Mesečeva*)
- ✓ Sonata za klavir br. 8 u c-molu, opus 13 (*Pathétique*)
- ✓ Sonata za klavir br. 23 u f-molu, opus 57 (*Appassionata*)

Zatim, tu su njegova kamerna dela (odnosno kompozicije za male ansamble muzičara). Neke od naših najomiljenijih jesu:

- ✓ Sonata za violinu i klavir br. 9 u A-duru opus 47 (*Krojcerova*)
- ✓ Trio u B duru za klarinet (ili violinu), violončelo i klavir, opus 11
- ✓ Gudački kvarteti opus 59, br. 1–3 (kvarteti *Razumovsky*)

Šubert i njegov lik

Betoven je imao 28 godina kada se rodio Franc Šubert (slika 2-8). Dovitljivo primetivši da su se svi veliki kompozitori klasičnog perioda vremenom selili u Beč, Šubert je odlučio da uštedi novac za putovanje do Beča i da se tamo rodi.

Kao i Mocart, Šubert je bio vrlo plodan kompozitor. Pošto bi završio jednu kompoziciju, odmah bi započeo novu. Sve njegove kompozicije su melodične – čak i simfonije.

Slika 2-8:
Franc Šubert
(1797–1828),
jedan od
najplodnijih
kompozitora
solo pesama u
istoriji muzike.

Šubertove večeri

Šubert je bio dobar pijanista, ali nije bio virtuoz kao Mocart ili Betoven. Sviranjem nije uspevao da zaradi dovoljno novca. Međutim, njegov klavir je zgodno poslužio za mnoge vesele večeri s njegovim muzičkim prijateljima, koje su postale poznate pod imenom *Šubertijade*. Sakupili bi se, igrali šarade i plesali uz muziku koju je Šubert komponovao te iste večeri.

Njegova priroda, kao i šaljive zabave koje je priređivao, učinili su da postane izvanredno popularan među svojim prijateljima i pored činjenice da nije bio zgodan. Njegovi prijatelji su ga zvali „Pečurka“.

Kada je ostao bez posla, njegov krug prijatelja se suzio. Beč se još oduševljavao Hajdnom, Betoven mu je davao svoj pečat, dok je Šubertu preostalo da se bori s teškoćama u simfonijskim orkestrima. Mladi kompozitor Đoakino Rosini postizao je velike uspehe svojim operama (kao što su *Seviljski berberin* – pogledajte *Operu za neupućene*), tako da Šubert nije imao izgleda ni na ovom području.

Nedovršeno!

Pa ipak, Šubertove simfonije postižu uspeh. Najpoznatija od svih je njegova simfonija br. 8, poznata kao *Nedovršena* simfonija. Nije poznato zašto je ostala nedovršena. Ne zna se tačno zašto su napisana samo dva stava umesto uobičajena četiri. Postoji nekoliko tumačenja. Po jednom od njih, treći stav je izgubljen.

Postojali su čak i pokušaji rekonstrukcije III i IV stava simfonije. Međutim, ovi pokušaji nisu bili uspešni.

Posle *Nedovršene* simfonije, Šubert je napisao Simfoniju br. 9. Njen nadimak je *Velika (Die Grosse)* – iz izvesnih razloga: ona je najduža od svih njegovih simfonija.

Majstor solo pesme

Međutim, koliko god bile dobre njegove simfonije, Šubert je bio najbolji u pisanju *malih* muzičkih komada – na primer malih klavirskih kompozicija pod nazivom *Emprompti (Impromptu)* (što znači: improvizovano, izvedeno bez pripreme) ili *Moment Musical* (muzički trenutak).

Međutim, najveći je bio u komponovanju solo pesama. Napisao ih je više od 600 i nazvao *Lieder*.

Šubert je pisao svoje solo pesme za jedan glas praćen klavirom. U stvari, možda je reč *praćen* neprikladna, pošto u ovim pesmama klavir ima jednako važnu ulogu kao glas. Kada pevač peva o devojci pored njene preslice, klavir svira, uz stalno ponavljanje, motiv preslice, sugerišući istovremeno obrtanje kola preslice, kao i uzbuđenje mlade devojke izazvano romantičnim sanjarenjem. Kada glas peva o čoveku i njegovom detetu dok galopiraju na konju, pratnja muzički oslikava konja u galopu. Kada glas peva o pastrmki koja pliva rekom, klavir je istovremeno i reka – i pastrmka.

Klavir za dvoje

Šubert je napisao i brojne klavirske *duete* – komade za dva izvođača. (Tehnički precizno rečeno, Šubert je ove komade napisao *za četiri ruke*.)

Šubertova sklonost ka duetu verovatno je poticala i od njegove druželjivosti. Dueti su obično izvođeni na zabavama, večernjim sedeljama.

Godinu dana posle Betovenove smrti, Šubert je umro od tifusa. Umro je vrlo siromašan i vrlo mlad – bila mu je tek 31 godina.

Šubert u prodavnici ploča

Preporučujemo sledeća orkestarska dela:

- ✓ Simfonije br. 4, 5, 8 i 9
- ✓ Misu (za solo pevače, hor i orkestar) br. 5 u As-duru, D. 678

(Slovo D, kod ovih kompozicija, odnosi se na kataloške brojeve koji vam mogu pomoći da u prodavnici pronađete muzičko delo.)

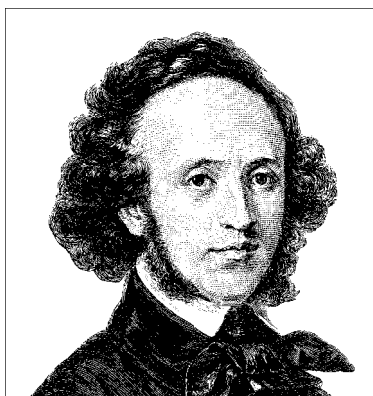
Od manjih sastava:

- ✓ Gudački kvartet u d-molu (*Smrt i devojka*), D. 810
- ✓ *Pastir na steni*, ciklus solo pesama za sopran, klarinet i klavir
- ✓ *Die Schöne Müllerin (Lepa mlinarica)*, ciklus pesama za glas i klavir

Feliks Mendelson

U međuvremenu, u Nemačkoj se rodio još jedan genije, koji je komponovao divnu muziku i umro mlad – Feliks Mendelson (1809–1847, slika 2-9).

Slika 2-9:
Feliks
Mendelson,
čovjek koji je
ponovo otkrio
Baha.

Feliks je bio privilegovano dete. Otac mu je bio bankar, a deda (Mozes Mendelson) filozof. Pošto su roditelji otkrili Feliksove ogromne prirodne sposobnosti, pomogli su mu da počne da razvija talenat za muziku. Slično kao Mocart, rano je započeo sa komponovanjem, međutim, Mendelsonova muzika iz ranog perioda zvučala je još prirodnije – naročito Oktet za gudače (komponovao ga je u 16. godini) i Uvertira za Šekspirov komad *San letnje noći* (komponovao u 17. godini).

Otrprike 17 godina kasnije, Mendelson komponuje scensku muziku za isti Šekspirov komad. Među ovim novim fragmentima nalazi se i najčuvaniji komad koji je Mendelson napisao – svadbeni marš „Sada možete da poljubite nevestu“. Ovaj mali komad postao je toliko popularan da su ga mnogi smatrali narodnim muzičkim delom.

Kao i Mocart, Mendelson je muziku zapisivao iz glave, bez i najmanje potrebe za početnom skicom. Ponekad je to bilo usred razgovora, što je izazivalo čuđenje i divljenje njegovih savremenika.

Klavir koji nije hteo da utihne

Mendelson je bio jedan od retkih kompozitora koji su za života postigli slavu i obogatili se. Njegov Koncert za klavir i orkestar br. 1 u g-molu, na primer, bio je takav hit, da je, u jednom trenutku, bio najviše izvođeni koncert za klavir koji je ikada napisan. Kompozitor Hektor Berlioz pre-pričavao je anegdotu o klaviru na Pariskom konzervatorijumu. Taj specijalni klavir bio je toliko naviknut na sviranje Mendelsonovog koncerta, da je nastavljao da svira tu muziku čak i kada niko nije dodirivao njegove

dirke! Lokalni štimer je pokušavao sve što je u njegovoj moći da zaustavi sviranje klavira – prskao ga je svetom vodicom, izbacivao klavir kroz prozor, seckao dirke sekirom. Međutim, klavir i dalje nije prestajao. Najzad je stvar shvatio ozbiljno. Preostale komade klavira bacio je u vatru – i koncert je najzad utihnuo.

Mendelson ponovo otkriva Baha

Mada Jevrejin poreklom, Mendelson je bio kršten kao protestant i napisao je mnoga dela na religiozne teme.

Mendelson je dirigovao orkestrom u Lajpcigu u Nemačkoj, gde je Bah, jedan vek pre toga, napisao svoja remek-dela. Mendelson je, u stvari, odigrao glavnu ulogu u popularizovanju Bahove muzike. Pomenuli smo da je Bah bio čuven kao orguljaš, više nego kao kompozitor. Mnoge od njegovih kompozicija trunule su posle njegove smrti u ostavama (ili su bile bačene).

Feliks Mendelson je pronašao i izveo Bahovu monumentalnu *Pasiju po sv. Mateji*, prvi put posle Bahove smrti. Od tog trenutka, Bah je postao poštovan, cenjen i voljen u celom svetu.

Dirigent bez premca

Kada je došlo vreme da diriguje prvo izvođenje *Pasije po sv. Mateji*, Feliks Mendelson je došao do dirigentskog podijuma i otvorio na stalku za note ogromnu knjigu partiture. Pojavio se samo još jedan mali problem. Dok se publika smeštala na svoja mesta, Feliks je otkrio da ima *pogrešnu* partituru (note)! Knjiga je izgledala isto kao prava Bahova kompozicija – jednako debe-

la, iste kožne korice – međutim, bila je to potpuno druga kompozicija, drugog kompozitora. Bez obzira na to, Mendelson je podigao dirigentsku palicu i počeo da diriguje Bahovo delo, okrećući note pogrešne partiture s vremena na vreme, kako ne bi uzbunio muzičare. Uspeo je da diriguje celu Bahovu *Pasiju* (koja traje više od dva sata) po sećanju, bez primetnih grešaka.

Mendelson je pokušavao da nastavi tradiciju Baha i Hendla komponujući oratorijume, kakvi su *Ilija (Elijah)* i *Himna pohvalnica*. Međutim, Mendelsonove simfonije još su čuvenije od njegovih oratorijuma. Četvrta simfonia, *Italijanska*, zaista je sjajna. U njoj je Mendelson uhvatio prozračnu, prazničnu atmosferu koju je doživeo na odmoru u Italiji.

Zvuci Mendelsona

Slušajte sledeća predivna dela Feliksa Mendelsona:

- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 1 u g-molu, opus 25
- ✓ Koncert za violinu i orkestar u e-molu, opus 64
- ✓ Uvertira i scenska muzika za *San letnje noći*

- ✓ Uvertira *Fingalova pećina*
- ✓ *Ilija (Elijah)*, oratorijum za solo pevače, hor i orkestar
- ✓ Simfonija br. 4 u A-duru (*Italijanska*), opus 90

Dodajte tome i onaj fini oktet koji je napisao kada mu je bilo samo 16 godina: oktet za gudače u Es-duru, opus 24.

Beznadežni romantičari

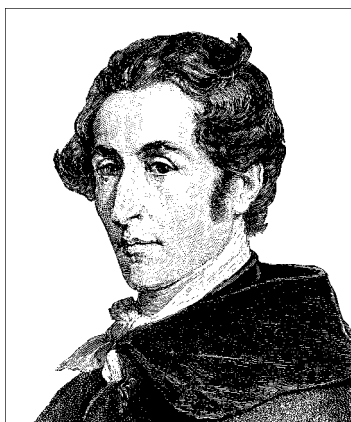
U vreme kada je Mendelson umro, u muzici je već bilo na putu novo doba. Epoha klasike, sa intelektualnom muzikom koja je zvučala racionalno, polako se povlačila pred dobom romantizma. Romantizam je trebalo da donese nov umetnički stil – izražene osećajnosti sa elementima igre.

Karl Marija fon Veber

Kao i svi drugi kompozitori romantičari koji sebe poštuju, Karl Marija fon Veber (slika 2-10) komponovao je muziku koja je zvučala vrlo romantično. Veber je svojim stvaralaštvom i ličnim osećajem života doprineo da klasična muzika postane *životni stil*.

Veber (1786–1826) je bio prvi dirigent koji je postavio standardan raspored muzičara u orkestru koji se i danas koristi. Prvi je držao odvojene probe („probe po grupama“) za svaku grupu instrumenata orkestra. Prvi je svaki koncert dirigovao koristeći dirigentsku palicu (baton), stojeći na podijumu (umesto da diriguje stojeći pored klavira i udarajući palicom o pod). Pored toga, bio je jedan od najboljih pijanista na svetu.

Slika 2-10:
Karl Marija
fon Veber,
jedan od prvih
kompozitora
romantičara i
veliki inovator.

Veber je poznat i kao tvorac nemačke romantične opere. Život je okončao u stilu junaka u književnim delima romantičara – umro je od tuberkuloze.

Iako značajan kao kompozitor opera, Veber je pisao i instrumentalnu muziku, uključujući koncerte za klavir, klarinet, hornu i fagot. Napisao je i dve simfonije.

Veber je bio i majstor raspoloženja. Stvorio je mnoge efekte atmosfere, uključujući osećaj drhtanja, trešenja, neobični i natprirodni osećaj tokom vrhunske završne scene u operi *Čarobni strelac* (*Der Freischütz*). Sve to deluje zastrašujuće što zapravo i jeste jedno od obeležja gotike. Uostalom, to je isto doba u kome je Meri Šeli napisala *Frankenštajna*.

Veber je dao nov stil i identitet muzici romantizma. Učinivši to, uticao je na sve kompozitore koji su stvarali posle njega.

Preporučujemo vam da slušate:

- ✓ Uvertiru za operu *Čarobni strelac*
- ✓ Uvertiru za operu *Euryanthe*
- ✓ Koncert za klarinet i orkestar br. 2 u Es-duru, opus 74

Hektor Berlioz

Većina velikih imena iz istorije muzike jesu stvaraoci koji su menjali muzička pravila. Hektor Berlioz (1803–1869, slika 2-11), jedan je od njih.

Slika 2-11:
Hektor Berlioz:
romantičar,
vizionar,
kompozitorski
genije,
zanesenjak.

Berlioz je, na neki način, veći inovator od Betovena. Ako slušate, na primer, prvo Betovenovu simfoniju, a zatim Berliozovu *Fantastičnu simfoniju* (*Symphonie fantastique*) – koja je komponovana samo tri godine

posle Betovenove smrti – primetićete veliku razliku između ova dva stvaralaca. Već od prvog tona, pomislićete da Berliozova muzika dolazi s druge planete.

Berlioz je rođen u Francuskoj, u okolini Grenobla. Njegov otac, lekar, ohrabrivao ga je da nastavi njegovim stopama. Kada je stigao u Pariz na studije medicine, Berlioz je postao najčuveniji u dugom nizu nesuđenih doktora koji su napustili medicinsku nauku za ljubav muzike. Šta je uticalo na promenu njegove namere? Možda neizreciva privlačnost muzike. Ili, odbojnost koju je osećao prema medicini. On je ovako pisao o tome:

Kada sam kročio u tu zastrašujuću zgradu s ljudskim ostacima, video ona strašna lica i glave presečenog vrata, onaj krvavi bazen, i osetio užasan zadatak, zahvatio me je takav osećaj užasa, da sam skočio kroz prozor i odjurio kući kao da me sama Smrt i sva njena zla prate u stopu.

Stvaranje nove vrste muzike

Berlioz je pohađao Pariski konzervatorijum da bi studirao kod Luidija Kerubinija, čuvenog i strogog italijanskog učitelja. Nažalost, Berlioz je mrzeo sve na čemu je Kerubini insistirao – uključujući njegovo ropsko pokoravanje muzičkim pravilima na račun zanimljivih ideja. Buntovnik Berlioz je želeo da stvori novu vrstu muzike.

Tokom svoje karijere istražio je sve aspekte muzike i njenog izvođenja – pravila harmonije, strukture simfonija, način pisanja melodija, broj muzičara u orkestru.

Berlioz oblači haljinu

Sa 27 godina Berlioz je osvojio cenjenu *Rimsku nagradu (Prix de Rome)*, stipendiju za kompozitore koja dobitniku omogućava da provede četiri godine u Rimu sa svim plaćenim troškovima. U stvari, on tamo nije previše komponovao – bio je zaokupljen istraživanjem samog grada – ali je dobio inspiraciju za svoja kasnija dela, uključujući uvertiru *Rimski karneval*, jedno od danas najpopularnijih njegovih dela.

Mogući drugi razlog zbog kojeg Hektor nije napredovao jeste zaljubljenost u Kamilu, mladu Parižanku, koju je ostavio. Kada je, posle četiri meseca provedena u Rimu, čuo da ona ima novog mladića, dobio je napad ljubomore. U nameri da ubije novog momka, kupio je pištolj, preobukao se u ženu i seo u voz za Pariz. Međutim, u vreme kada je voz stigao u Đenovu u Italiji, Hektor je rešio da bi ubistvo momka bilo previše melodramatično i umesto toga odlučio je da izvrši *samoubistvo*.

Njegov pokušaj samoubistva na sreću nije uspeo. Posle ovog događaja napisao je *Fantastičnu simfoniju*, jedno od njegovih danas najpopularnijih dela.

Fantastična priča

Jedne noći Berlioz je gledao predstavu *Romeo i Julija* na engleskom jeziku. Od trenutka kada je glumica koja je igrala Juliju izašla na scenu, Berlioz se u nju ludo zaljubio.

Irska glumica, Harijet Smitson nije govorila ni reč francuski. Slao joj je pisma, poklone i ljubavne poruke. Putovao je za njom u nadi da će je sresti. Konačno je uspeo – samo da je preplaši.

Njegova opsesija Harijetom navela ga je da napiše čudnu simfoniju sa pet stavova nazvanu *Fantastična simfonija*. Zasnovana je na priči koju je sam izmislio, o mladom umetniku, ludo zaljubljenom u ženu koja mu ne uzvraća ljubav. Berlioz je odabrao muzičku temu, nazvao je „fiks ideja“ (*idée fixe*) i napisao melodiju. Ova specijalna melodija uporno se vraća u svakom stavu simfonije.

Fantastična simfonija je bila toliko različita od bilo čega što je postojalo pre nje, da je Berlioz morao da dirigentu piše beleške: „Ovo nije greška u pisanju. Ovo *stvarno* treba da zvuči tako. Molim da ne ‚popravljate‘ note.“

Za Berliozu je, međutim, *Fantastična simfonija* bila uspeh iz sasvim drugih razloga. Ona je *delovala*. Harijet Smitson se pojavila na premijernom izvođenju i bila je oduševljena. Posle koncerta sačekala je Berliozu. Venčali su se ubrzo posle toga.

Harijet nije naučila francuski. Berlioz nikad nije naučio engleski. Razveli su se posle nekoliko godina.

Berlioz na disku

Slušajte sledeće Berliozove kompozicije:

- ✓ *Fantastična simfonija*
- ✓ Uvertira *Rimski karneval*
- ✓ Uvertira *Korzikanac (Corsair)*
- ✓ *Rekvijem (Requiem)* (ogromno, zadivljujuće delo za hor i orkestar sa četvorostrukim sastavom limenih duvača!)

Frederik Šopen

U vreme dok je Hektor Berlioz živio i radio u Parizu, još jedan veliki kompozitor postajao je slavan – Frederik Šopen (1810–1849). Šopen je izveo revoluciju u svetu muzike. Promenio je ustaljene ideje o tome šta je na klaviru moguće, izvodljivo (intimno, briljantno, raspevano, spektar tonskih boja). Rođen u Poljskoj, nežnog izgleda i zdravlja (slika 2-12), Šopen je već svojom pojavom predstavljao oličenje romantizma – kao stvaralaštva i kao pogleda na svet.

Slika 2-12:
Frederik Šopen
je napravio
revoluciju na
klaviru.

Dečastvo u Poljskoj

Kao i mnogi drugi kompozitori iz ovog poglavlja, Frederik Šopen je bio čudo od deteta. Već sa sedam godina objavio je u Poljskoj svoju prvu kompoziciju. Samo godinu dana kasnije debitovao je kao koncertni pijanista. Njegovo detinjstvo je bilo puno zvukova poljskih narodnih igara. *Poloneza* i *mazurka* postale su zauvek sastavni deo njegovog muzičkog stvaralaštva.

Šopen je komponovao za klavirom, a voleo je da improvizuje dok je izvodio svoja dela. U stvari, to je za njega značilo neku vrstu zamrzavanja muzike.

Pošto je došao u Pariz u 21. godini, njegova virtuoznost je izazivala senzaciju. Niko pre toga nije ranije čuo takvu muziku. Nažalost, pošto je bio vrlo krhkog zdravlja nije mogao često da nastupa na koncertima. Komponovao je i davao privatne časove muzike.

Nežno telo, snažna dela

Po bronzanom odlivku Šopenove šake možemo da pretpostavimo koliko su bili tanani, nežni ali i neprikosnoveni prsti ovog velikog kompozitora.

Ako mislite da nikada niste čuli Šopena, varate se. Čuveni posmrtni marš originalno je deo klavirske sonate. Ako se setite hita Barija Maniloua „Could It Be Magic“, i ako izdvojite Barijev glas, ono što preostaje je klavirska deonica koja je Šopenov preludijum opus 28, br. 20 u c-molu.

Šopenova muzika je čitava bujica tonova, brzih kao vihor, koji lete s dna na vrh klavijature i natrag. I uvek je topla, romantična i nežna.

Fred i Žorž

Šopen je u Parizu upoznao Žorž Sand – književnicu čije je pravo ime Amandina-Aurora-Lusila Dipen.

Ljubav između Žorž Sandove i Šopena spada, na svoj način, u obeležja romantičarske epohe. Žorž Sand se oblačila kao muškarac, nosila frak i pušila cigare. Jednom prilikom

rekla je Šopenu: „Da sam talentovana kao ti, komponovala bih muzički komad inspirisan psom.“

Šopen je otišao pravo za klavir i poslušno komponovao svoj valcer u Des-duru, poznat, naravno, kao *Valcer malog psa*.

U šoping po Šopena

Preporučujemo:

- ✓ 24 Preludijuma, opus 28
- ✓ Balada br. 4 u f-molu, opus 52
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 1 u e-molu, opus 11
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 2 u f-molu, opus 21

Robert Šuman

Hendl, Betoven i Berlioz spadaju u ekscentrične kompozitore. Sada im se pridružuje još jedan.

Robert Šuman (1810–1856, slika 2-13) jedan je od najistaknutijih nemačkih kompozitora romantizma iako to nije svima bilo jasno u to vreme. Njegov život obeležen je periodima velikih i dramatičnih događaja.

Slika 2-13:
Robert Šuman,
jedan od
najistaknutijih
nemačkih
kompozitora
romantizma.

Još jedno čudo od deteta!

Šuman je već kao dete pokazivao neverovatan talenat za klavir. Međutim, njegova majka je želela da on postane pravnik. Bez mnogo volje, Robert je otišao na pravni fakultet Lajpciškog univerziteta. Ubrzo sreće Feliksa Mendelсона, koji je takođe boravio u Lajpcigu i oni postaju prijatelji. Posle kraćeg vremena zajedno napuštaju studije prava.

Robert je počeo sa aktivnim studiranjem klavira kod čuvenog učitelja Fridrika Vika – i odmah se zaljubio u učiteljevu ćerku Klaru.

Beznadežno tražeći Klaru

Klara je i sama bila muzičko čudo od deteta. Već sa 9 godina prokrstarila je Nemačkom kao klavirski virtuoz, a sada, sa 16, imala je uspešnu karijeru. Njen otac nije bio oduševljen Šumanovom prosiđbom.

I pored toga, Klara i Robert Šuman su se venčali.

Za Šumana su godine koje su sledile bile najsretnije u njegovom životu. Međutim, profesionalno, kao pijanista, nije mogao da nastavi karijeru zbog oboljenja prsta na levoj ruci.

Pošto je njegova karijera pijaniste propala, Šuman usmerava pažnju na komponovanje. Piše kompozicije za solo klavir, koncertna dela za klavir i orkestar, i simfonije.

Istinski romantičar

U pravoj romantičarskoj tradiciji, Šumanova muzika izražava emocije. Ne pokoravajući se principu razuma, Šuman u svom stvaralaštvu doživljava neku vrstu dvojstva. Šuman sam govori o tome da u njemu postoje dve osobe i čak im daje imena: Florestan je živahan, otvoren, a Euzebius je introvertan.

Šumanovo dvojstvo ličnosti prerasta kasnije u bolest. U 44. godini pokušava da se ubije. Srećom, samoubistvo nije uspelo, ali poslednje dve godine života provodi u azilu.

Slušanje Šumana

Šumanova najbolja dela su njegovi *ciklusi* (grupe) kompozicija za solo klavir:

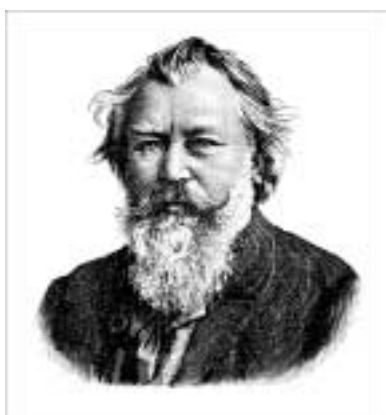
- ✓ *Karneval*
- ✓ *Fantastični komadi (Fantasietücke)*
- ✓ *Krajzlerijana (Kreisleriana)*
- ✓ *Dečje scene (Kinderszenen)*

Od koncertnih i simfonijskih dela najpoznatija su:

- ✓ Simfoniya br. 2 u C-duru, opus 61
- ✓ Simfoniya br. 3 u Es-duru (*Rajnska*), opus 97
- ✓ Koncert za klavir i orkestar u a-molu, opus 54

Johanes Brams

Slično kao Mocart i Betoven, Johanes Brams (1833–1897, slika 2-14), bio je muzičko čudo od deteta. Rođen je u Nemačkoj, u muzičkoj porodici. Njegov otac je bio kontrabasista i vaspitavao je Bramsa u muzičkom duhu.

Slika 2-14:
Johanes
Brams, jedan
od najvećih
kompozitora
klasične
muzike.

Za razliku od svojih muzičkih prethodnika koji su dobijali službe u katedralama i na dvorovima, Brams je svirao klavir u hamburškim krčmama i bordelima. Svirajući na ovim mestima, Brams je stekao svojevrsno muzičko iskustvo.

Srećna slučajnost

Sa 20 godina upoznao je Roberta Šumana. Posle susreta sa Bramsovom muzikom, Šuman je u muzičkom časopisu napisao: „Kape dole, gospodo, evo genija!“

Šuman nije bio jedini koji se zainteresovao za mladog Bramsa. U to vreme razvija se prijateljstvo između Bramsa i Šumanove žene Klare koje traje i posle Šumanove smrti.

Veliki savezi

Nemački slavni pijanista i dirigent Hans fon Bilov skovao je izraz „tri B: Bah, Betoven i Brams.“ Ova čast sigurno je neverovatno laskala Bramsu, ali ga je i opterećivala osećanjem odgovornosti. Brams se seli u Beč gde u to vreme žive veliki muzički majstori.

Bramsovo stvaralaštvo donosi toplu i bogatu romantičarsku izražajnost oblicima i strukturama barokne i klasične muzike. Međutim, bio je jedan od najsamokritičnijih kompozitora u istoriji. Desetine, čak stotine svojih kompozicija, odbacivao je pre nego što bi ih izveo prvi put. Verovatno zbog toga prvu simfoniju nije objavio pre svoje 43. godine. Nasuprot njemu, Mocart je sa toliko godina već bio mrtav, a ostavio je za sobom 41 simfoniju.

Ono što nam se danas čini iznenađujućim, jeste činjenica da je Bramsovu muziku, tako bujne harmonije i ljupku po stilu, tadašnja publika smatrala akademskom, monotonom, grubom, a ponekad čak i disonantnom. (Slušajte petu numeru na CD-u uz knjigu i prosudite sami.)

Smatramo da razlog za ovakav stav leži u činjenici da Brams nije bio kompozitor u čijoj je muzici melodija izrazita. Slično kao Betoven, često je radio sa malim muzičkim idejama zvanim *motivi* – na primer, potezi od samo dva ili tri tona – i razrađivao ih na domišljat način, istražujući sve mogućnosti varijacija. Ove Bramsove kompozicije bile su muzički neobično efektne ali nisu imale razvijenu melodiju. „Odrekao bih se svega što sam ikada komponovao da sam ja mogao da napišem valcer *Na lepom plavom Dunavu!*“

Slušajte neka od ovih Bramsovih dela:

- ✓ Sve četiri njegove simfonije – ali prvo slušajte br. 2!
- ✓ Varijacije na temu Jozefa Hajdna
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 2 u B-duru, opus 83
- ✓ Koncert za violinu i orkestar u D-duru, opus 77
- ✓ *Nemački rekvijem (Ein Deutsches Requiem)* za solo pevače, hor i orkestar
- ✓ Sonata za violinu i klavir br. 1 u G-duru, opus 78
- ✓ Intermeco za klavir, opus 118

Paganini i List

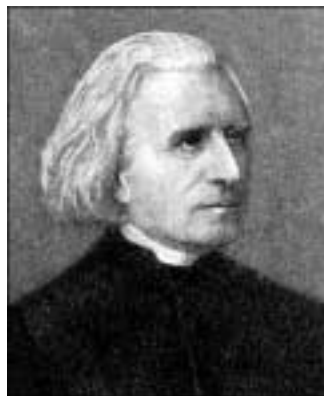
Ako bi bilo moguće govoriti o pretečama današnjih rok zvezda onda su to svakako Nikolo Paganini i Franc List (slika 2-15).

Nikolo Paganini je u svoje vreme (1782–1840) smatran za najneverovatnijeg virtuozu na violini svih vremena. Imao je savršenu tehniku, leteće prste, gudalo ispod koga su vrcale varnice kao i strastan, emotivan stil sviranja, koji je dovodio publiku do ekstaze.

Paganini je potpuno promenio način sviranja violine. Njegovi koncertni nastupi bili su ne samo virtuoзна muzička izvođenja već i velika izvođačka atrakcija. Priča se da je Paganini imao običaj da pre koncerta

Slika 2-15:
Nikolo Paganini
(levo) i Franc
List, prve
„superzvezde“
klasične
muzike.

duboko zareže tri žice na violini. Tokom izvođenja ove žice bi pukle, a to ga je prisiljavalo da okonča sviranje na samo jednoj, preostaloj žici.

Ponekad bi tražio da se svetla priguše dok bi improvizovao komad koji je izazivao strah ili zanos kod publike. Paganinijeva violinska izvođenja predstavljaju i za današnji muzički ukus neverovatne egzibicije.

Da bi prikazao svoju zapanjujuću virtuoznost, Paganini je napisao šest violinskih koncerata. Preporučujemo br. 1 i br. 2 koji se u današnje vreme najčešće izvode.

List sledi Paganinijev uzor

Ako je Paganini bio majstor na violini, bečki dak Franc List bio je jednako uspešan majstor na klaviru. Putujući po celoj Evropi, List je nastupao u prepunim koncertnim dvoranama. Kao i Paganini, List (1811–1886) je svoje nastupe pretvarao u velike predstave. Dramatičnim gestom skidao bi, neposredno pre izvođenja, luksuzne bele rukavice, insistirao na rezervnom klaviru koji je morao da stoji na samoj pozornici i demonstrirao svoje muzičko pamćenje tako što bi dramatično bacio note preko ramena pre početka izvođenja.

Paganini je svojim sviranjem činio da dame padaju u ekstazu, ali List je išao korak dalje – on bi *sam* padao u ekstazu, na kraju posebno emotivnog, sugestivnog komada. Naravno, obožavaoce je to dovodilo do transa. Kažu da su ga toliko često molili za uvojak kose da je na kraju, da ne bi razočarao svoje obožavaoce, poklanjao uvojke krzna svoga psa.

List je komponovao veliki broj komada za solo klavir – nešto od toga ubraja se u najtežu muziku koja je ikada komponovana. Među njegove virtuoznije kompozicije spadaju Mađarske rapsodije za klavir i Sonata u b-molu.

Sa 37 godina List je šokirao svet okončavanjem svoje karijere koncertnog pijaniste. Prihvatio je službu na dvoru u Vajmaru u Nemačkoj, i tamo radio kao muzički direktor. Dirigovao je opere i simfonijske koncerte i komponovao niz simfonijskih poema, dve simfonije i dva klavirska koncerta. Preporučujemo njegov Koncert za klavir i orkestar br. 1 – njegovo čuveno orkestarsko remek-delo.

Sedamnaest godina kasnije, List je još jednom šokirao svet kada je otišao u Rim i postao sveštenik. List je preteča velikih muzičkih zvezda našeg vremena, od Keta Stivena do Litl Ričarda, u napuštanju svojih obožavalaca radi posvećivanja religiji.

Rihard Vagner

List je voleo da svoj muzički stil, pun neobičnih harmonija i struktura, naziva „muzikom budućnosti“. Međutim, glavni nosilac „muzike budućnosti“ bio je Rihard Vagner (1813–1883). Vagner je postao Listov prijatelj. Oženio se Listovom ćerkom Kozimom.

Slika 2-16:
Rihard Vagner,
čija su dela
vrhunac
nemačke
romantike u
muzici.

Operski čovek

Vagner je bio operski čovek. Nastojao je da stvori novu umetničku formu, muzičku dramu koja treba da udruži čuvene nemačke narodne bajke sa velikim pozorišnim spektaklom. Više podataka o Vagnerovom operskom radu i životu možete da nađete u knjizi *Opera za neupućene*. Uskoro ćete shvatiti zašto je o ovom čoveku bilo napisano više biografija nego o bilo kome. Pratio ga je glas da je arogantan, nepošten, licemeran i ljubomoran.

Za Vagnera bi moglo da se kaže da je bio preteča *pokreta* Muzika Budućnosti. U to vreme, kompozitori su se svrstavali u jedan od dva filozofska tabora: one koji su inspiraciju tražili u budućnosti (kakvi su bili Vagner, List i Berlioz) i one koji su je tražili u prošlosti (kao Brams, koji je bio, kao što se možda sećate, konzervativan u komponovanju). U stvari, Brams i Vagner su bili žrtve suparništva podržavanog od strane njihovih obožavalaca. U privatnom životu Brams je stvarno bio privržen Vagneru. Međutim, u javnosti je išao na ruku medijskim preterivanjima. Kada je jednom prilikom čuo vest da je umro jedan član Vagnerovog orkestra, sarkastično je prokomentarisao: „Prva žrtva“.

Vagner je u svojim operama razvio postupak da svakom od glavnih likova dodeli muzičku temu. Svaka mala melodija, nazvana *lajtmotiv* (nem. *Leitmotiv*) pojavljuje se i nestaje uz svoj lik. Ovakav koncept, na koji je uticala i Berliozova *idée fixe*, kasnije je veoma često korišćen, na primer kod Riharda Štrausa (predstavimo ga u sledećem odeljku).

Vagnerove opere imaju velike uvertire – ponekad poznate pod nazivom *prelidi* – koje mogu da budu izvođene i kao samostalni orkestarski komadi.

Slušanje Vagnera

Evo, po našem skromnom mišljenju, najboljih Vagnerovih uvertira:

- ✓ Uvertira za operu *Tanhozzer* (*Tanhäuser*)
- ✓ Uvertira za operu *Rienci* (*Rienzi*)
- ✓ Uvertira za operu *Majstori pevači* (*Die Meistersinger*)
- ✓ Prelid i Ljubavna smrt (poznata i kao *Liebestod*) iz opere *Tristan i Izolda*

Pored navedenih dela, trebalo bi da slušate i Jahanje Valkira iz opere *Valkire* (*Die Walküre*). (Muzika koja je poznata iz filma *Apokalipsa danas*).

Štraus i Maler

Ako zamislite Vagnera kao stenu koja je ispuštena u jezero, onda su njegovi talasi dotakli skoro svakoga ko se kasnije pojavio na muzičkoj sceni – naročito njegova dva najdoslednija učenika, Riharda Štrausa (1864–1949) i Gustava Malera (1860–1911).

Rihard Štraus: tonsko slikanje

Rođen u Nemačkoj, Rihard Štraus prilično rano dobija muzičko obrazovanje od svog oca, horniste. Tu je tajna njegovih kompozicija u kojima dominira horna. Njegova dva koncerta za hornu nezaobilazna su u svakom repertoaru za ovaj instrument, a neki neverovatno teški i herojski solo delovi za hornu iz *njegovih* orkestarskih kompozicija, zaslužna su što je Rihard Štraus postao najomiljeniji kompozitor hornista celog sveta.

Slika 2-17:
Rihard Štraus
(levo) i Gustav
Maler, dva
najodanija
sledbenika
Riharda
Vagnera.

Štraus je čvrsto verovao da, posle Vagnera, nije više moguće praviti muziku na stari, uobičajeni način. „Od sada,“ pisao je „neće više biti bescilnog pravljenja fraza... i više neće biti simfonija“.

Štraus je budućnost video u programskoj muzici – muzici koja donosi priču, koja *govori* o nečemu. Ove kompozicije nazivao je *simfonijskim poemama*. (O simfonijskim poemama možete čitati u poglavlju 3.) Štraus je bio najveći zastupnik simfonijske poeme. Među njegovim najboljim poemama jesu *Don Huan (Don Juan)*, *Don Kihot (Don Quixote)*, *Život heroja (Ein Heldenleben)*, *Tako je govorio Zaratuštra (Also sprach Zarathustra)* i *Smrt i preobraženje (Tod und Verklärung)*.

Sigurno ste već čuli muziku Riharda Štrausa. Sreće se u mnogim filmovima. Na samom početku filma *2001: Odiseja u svemiru* čujete tri duga tona trube na koje se nadovezuje snažni tresak („TA-Taaaaa“) celog orkestra i pulsiranje timpana. To je odlomak iz Štrausove simfonijske poeme *Tako je govorio Zaratuštra*.

Verne njegovoj filozofiji, sve Štrausove simfonijske poeme sadrže priču. U *Don Huanu* možete čuti kako najveći ljubavnik na svetu osvaja. U *Smrti i preobraženju* možete da čujete kako slabo, aritmično srce starca popušta na samrti. U *Don Kihotu* čujete kako zbunjeni junak napada „armiju“ ovaca koje bleje, navaljuje na vetrenjače ili pada s konja. Rihard Štraus se jednom hvalio prijatelju uz večeru: „Ja *bilo šta* mogu da prevedem u tonove. Svojom muzikom mogu da opišem kako zvuči podizanje kašike i viljuške s jedne strane tanjira i spuštanje na drugu stranu.“

Rihard Štraus dosta duguje Vagneru. Na primer, vezuje lajtmotiv za lik. Takode, veoma često koristi varljive kadence, koje deluju kao nešto što se kreće ka „srećnom“ završetku, ali se to ne dogodi.

Štraus je takode bio i istaknuti dirigent, što možda objašnjava činjenicu da je bio jedan od retkih kompozitora koji su još tokom života postali čuveni i bogati. Iako je bio muzički genije, to ne dolazi do izražaja u njegovom dirigovanju. Dirigovao je sedeći, trezveno, bezizražajno, njegov se štapčić bez entuzijazma kretao kroz vazduh.

Hronološki Štraus je bio kompozitor 20. veka; muzički, on pripada eri romantizma. Iako je nastavio da eksperimentiše s novim idejama, u svojoj muzici se nikada u potpunosti nije odrekao *tonalnosti* (zasnivajući je većinom na tradicionalnoj harmoniji). Tokom godina njegovo komponovanje dobija sve više tradicionalno obeležje. Kao mladić napisao je simfonijsku poemu pod nazivom *Smrt i preobraženje*, a 60 godina kasnije, na samrti taj majstor muzičkih slika rekao je: „Smrt je baš onakva kako sam je opisao“.

Štraus na snimcima

Od osam simfonijskih poema Riharda Štrausa, najpre slušajte sledeće:

- ✓ *Veseli nestašluci Tila Ojlenšpigela (Till Eulenspiegels lustige Streiche)*
- ✓ *Don Huan (Don Juan)*
- ✓ *Smrt i preobraženje (Tod und Verklärung)*

Da biste upoznali jednostavnijeg, konzervativnijeg Štrausa, ne propustite da saslušate sledeće kompozicije:

- ✓ Svita za duvačke instrumente u B-duru, opus 4
- ✓ Svita za komediju *Građanin plemić (Le Bourgeois Gentlehomme)* (muzika komponovana za Molijerovu komediju)
- ✓ Koncert za hornu i orkestar br. 2 u Es-duru

I na kraju, želimo da vam preporučimo jedan od naših najomiljenijih izbora svih vremena: *Četiri poslednje pesme* (za solo sopran i orkestar).

Gustav Maler, neurotik

Jedan od Vagnerovih odanih pristalica bio je Gustav Maler (1860–1911).

Rođen u Bohemiji (sada je deo Češke Republike), sin jevrejskog proizvođača alkoholnih pića, Maler je rano stekao iskustvo patnje. „I šta bi ti, mališa želeo da postaneš kad porasteš?“ upitao ga je ljubazni prolaznik. „Mučenik“, odgovorio je.

Želja mu se ostvarila. Njegovim životom je dominirala tragedija. Malerova kći umrla je od šarlaha. (Maler je zbog njene smrti imao osećanje krivice; neposredno pre toga komponovao je ciklus pesama pod nazivom *Pesme mrtvoj deci*. Sam Maler imao je slabo srce, zbog čega je bio opsednut

smrću. Maler se oduvek osećao otuđeno. „Trostruki sam beskućnik – bez domovine: kao Čeh, rođen u Austriji, kao Austrijanac među Nemcima i kao Jevrejin u celom svetu“.

Njegovo vaspitanje bilo je puno uznemirujućih trenutaka. Malerov otac, grub čovek, redovno je zlostavljao svoju porodicu, naročito njegovu majku. Posle jedne posebno grube epizode zlostavljanja, mladi Maler je pobjegao od kuće, nesposoban da to dalje podnosi. U trenutku kada je izašao na ulicu, vergl je svirao popularnu bečku zdravicu. (Kasnije, na seansama psihoterapije kod Zigmunda Frojda, Maler se setio ove epizode.)

U Malerovoj muzici, baš kao i u ovom događaju iz njegove rane mladosti, dominiraju suprotna raspoloženja i suprotne muzičke intencije.

Malerova muzika zaista je puna kontrasta: brzo smenjivanje glasnog i tihog ili visokih i dubokih tonova. Instrumenti koji „pište“ na granici svojih mogućnosti i trenuci neopisive lepote, bes i patnja, napuštenost, beznade i trijumf. Neke od njegovih simfonija završavaju se svečanim erupcijama trijumfa, među njima je i Simfoniya br. 2 (*Simfoniya uskrsnuća*) i Simfoniya br. 8 (*Simfoniya hiljada*), na čijoj je premijeri učestvovalo 1379 muzičara – orkestarskih muzičara, solista i pevača u jednom ogromnom horu.

U međuvremenu, Maler postaje veoma tražen operski dirigent, tako da u jednom trenutku diriguje istovremeno u Bečkoj državnoj operi i u Metropoliten operi u Njujorku.

Njegova bezrezervna posvećenost muzici dovela ga je do velike iscrpljenosti, ali je njemu kao dirigentu donela svetsku slavu i uspeh. S druge strane, njegove kompozicije nisu nailazile na dobar prijem. Bili su potrebni drugi dirigenti, kao što je Leonard Bernstajn, jedan od Malerovih najvećih poštovalaca, da njegovo delo uznesu do svetske slave.

Malerova muzika sledi Vagnerovo shvatanje tonaliteta. Skoro svako muzičko delo pre pojave Vagnera komponovao je u jasno određenom tonalitetu. Malerova muzika sadrži duge odseke koji izgledaju kao da nisu stvarani ni u jednom tonalitetu.

Iskustvo sa Malerom

Maler je napisao devet simfonija i niz mračnih ciklusa solo pesama na nemačke tekstove. Da biste stekli uvid u Malerovo stvaralaštvo, slušajte sledeća dela:

- ✓ Simfoniya br. 4 u G-duru
- ✓ Simfoniya br. 1 u D-duru (*Titan*)
- ✓ Simfoniya br 2. u c-molu (*Uskrsnuće*)

- ✓ Simfonija br. 5 u cis-molu
- ✓ *Rikertove pesme (Rückert Lieder)* (solo pesme bazirane na tekstovima pesnika Rikerta)
- ✓ Simfonija br. 8 u Es-duru (*Simfonija hiljada*)

Nacionalne škole u klasičnoj muzici

Pedesetih godina 19. veka veliki kompozitori Nemačke i Austrije glavni su nosioci pravca kojim se kretala klasična muzika. Kao što smo već rekli, kompozitori iz cele Evrope odlazili su u gradove kao što su Beč, Lajpcig i Vajmar da bi učili od velikih majstora.

Druga polovina 19. veka je jedan od najzanimljivijih perioda muzičke istorije. Kompozitori, oslobođeni mnogih muzičkih konvencija i predrasuda, počinju da stvaraju muziku sa izraženim nacionalnim obeležjem.

Sve do ovog perioda, narodna muzika nema pristup u svet klasične muzike. Sada, prvi put, muzika postaje simbol nacionalnog ponosa.

Bedžih Smetana

Bedžih Smetana jedan je od prvih nacionalnih kompozitora. Dok su kompozitori kao Brams još uvek istraživali mogućnosti starih german-skih formi, kompozitor, dirigent i pijanista Bedžih Smetana (1824–1884, slika 2-18) stvara potpuno različitu vrstu muzike – muziku koja nosi obeležja njegove zemlje.

Slika 2-18:
Bedžih
Smetana, jedan
od prvih
nacionalnih
kompozitora.

U Smetanino vreme, Češka je bila u sastavu Austrougarske carevine. Smetana, uznemiren saznanjem da mora da živi pod stranom dominacijom, pridružio se grupi buntovnika koji su pokušali da osnuju nezavisnu češku državu. Pošto je njihov pokušaj propao, on privremeno napušta Prag i odlazi u Švedsku.

Reka koja teče...

Jedna od Smetaninih najprivlačnijih kompozicija jeste ciklus od šest simfonijskih poema (orkestarska dela slobodne forme) pod nazivom *Moja domovina (Má Vlast)*. Najčuvenija je druga poema u ciklusu, *Vltava*.

Smetana je ovu reku čudesno prikazao muzikom, započinjući sa dve solo flaute – dva planinska potoka koji čine izvor reke. Kako *Vltava* raste, isto se dešava sa zvukom orkestra, tako što instrumenti ulaze jedan po jedan, sve dok ne počne da teče moćna reka zvuka. Ova reka teče kroz šume, gde su čuju lovački rogovi, kroz polja, gde se održava proslava venčanja, kroz noćnu scenu sa vodenim nimfama i šumskim vilama, preko brzaka, kroz veliki Prag i konačno odlazi u daljinu.

Smetana uživa ogromnu popularnost u svojoj zemlji. Na nedavnom putovanju u Češku Republiku zbog istraživanja materijala za pisanje ove knjige, leteli smo češkom avio kompanijom. Od trenutka kada smo ušli u avion u Njujorku, iz zvučnika su potekli tonovi *Vltave*. U sićušnom gradiću Litomišlu posetili smo Smetaninu rodnu kuću, gde je starija žena, vodič (i sama ne tako daleki Smetanin srodnik) uključila muzički stub – ploča koja se nalazila na gramofonu bila je *Vltava*, koju je stalno puštala sve dok nismo otišli. Zatim smo, na letu prema kući, opet čuli *Vltavu*.

Naravno da *Vltavu* morate da čujete, kao i ostalih pet simfonijskih poema koje sačinjavaju ciklus *Má Vlast*. Zatim treba da čujete uvertiru iz njegove najčuvenije opere, *Prodana nevesta*, koja se dešava – šta može da bude prirodnije – u češkom selu.

Antonjin Dvoržak

Antonjin Dvoržak bio je takođe Čeh. Njegovo detinjstvo bilo je ispunjeno seoskom narodnom muzikom, rustičnim igrama i veselim seljačkim melodijama. Njegov otac bio je mesar, ali je i pored toga svirao citru. Mladi Antonjin (1841–1904, slika 2-19) rano je stekao muzičko iskustvo svirajući violinu uz svog oca.

Dvoržak se preselio u Prag kada mu je bilo 16 godina i tamo je prvi put čuo Smetanine kompozicije. Antonjin se potpuno predao pisanju muzike zasnovane na češkom folkloru. Radio je i kao profesor na praškom konzervatorijumu.

Slika 2-19:
Antonjin
Dvoržak.

Popularan kompozitor

Po standardima klasične muzike, Dvoržak je bio čudak. Bio je staložen, za razliku od nekih velikih kompozitora (Betoven, Berlioz i Šuman). Bio je istinski vedra ličnost. Ova osobina dobila je puni izraz u njegovom stvaralaštvu.

Kao čovek, Dvoržak je bio jednostavan, blage naravi i jednostavnog ukusa. Imao je šestoro dece. Voleo je da gaji golubove i da gleda lokomotive. Bio ga je glas da voli da pije. Međutim, jedno je sigurno – Dvoržak je bio uspešan. Njegova muzika je bila trenutno popularna – imao je dar za melodiku, njegove kompozicije koje su ličile na češku narodnu muziku, bile su odmah prepoznatljive publici.

Brams se zainteresovao za Dvoržaka. Predstavio je Dvoržaka svom izdavaču koji je odmah prihvatio da objavi Dvoržakovu muziku. U nekim Dvoržakovim simfonijama možete da prepoznate Bramsov muzički uticaj, naročito u Simfoniji br. 7. U stvari, možete čak da čujete kako se muzički uticaji smenjuju: germanski, češki, germanski, češki.

Poziv u Ameriku

U 51. godini, 1892, Dvoržak je bio pozvan u Ameriku da preuzme nov osnovani Nacionalni muzički konzervatorijum u Njujorku. Kolebao se, zbog svog nacionalnog ponosa, svog bogatog češkog nasleđa, svoje porodice i svojih obožavaoca. A onda je otkrio da je plata mnogo veća od one koju je zarađivao na Praškom konzervatorijumu. Putovao je sledećim brodom.

Dvoržak je u Sjedinjenim Državama ostao tri godine. Mučila ga je nostalgija, i provodio je veliki deo vremena u češkoj koloniji, sa naseljenicima u Ajovi. Tokom svog boravka u SAD, upoznao je muziku američkih Indijanaca i Afro-Amerikanaca. Dvoržak je komponovao svoje najpoznatije delo, Simfoniju br. 9 (*Iz novog sveta*). Lagani, melanholični solo engleskog roga u drugom stavu ove simfonije podseća na crnačku duhovnu pesmu, a treći stav, skerco, opisuje (prema navodima kompozitora) veliko indijansko slavlje u šumi, sa igranjem.

Simfonija Iz novog sveta predstavlja muzički sklad jednog tradicionalnog muzičkog dela sa izraženim elementima novog muzičkog iskustva.

Slušanje Dvoržaka

Evo dela koja bi trebalo prvo da čujete.

Dela za orkestar:

- ✓ Koncert za violončelo i orkestar u h-molu, opus 104
- ✓ Simfonije br. 7, 8 i 9
- ✓ Romansa za violinu i orkestar u f-molu, opus 11

Zatim slede serenade:

- ✓ Serenada za gudače u e-molu, opus 22
- ✓ Serenada za duvače u d-molu, opus 44

Najzad, slušajte i jedno kamerno delo – Gudački kvartet br. 6 u F-duru (*Američki*).

Edvard Grig

Ono što su Dvoržak i Smetana bili za Češku, Edvard Grig je za Norvešku.

Kao svaki pretendent za velikog kompozitora koji drži do sebe, Grig (1843–1907, slika 2-20) se poslušno uputio u Lajpcig, u Nemačku, da bi studirao muzičke tehnike velikih majstora. Nažalost, bio je toliko opterećen radom da mu se razvila plućna bolest koja ga je mučila do kraja života.

Podizanje norveškog morala

Kada se vratio u Norvešku, Grig se uključio u borbu domovine za nezavisnost. Norveškom su vladali Švedani od 1814. godine i Norvežani su bili gladni slobode. Politički angažovani umetnici, kao što je bio dramski pisac Henrik Ibsen, ohrabрили su Griga da im se pridruži i Grig je to učinio punog srca. Odrekao se nemačkog uticaja i počeo da piše muziku koja se bazirala na ritmovima i melodijama norveške narodne muzike.

Norveška publika zaista je volela njegovu muziku. Kao znak zahvalnosti, norveška vlada dodelila mu je, kada je imao samo 29 godina, doživotnu državnu penziju.

Dve godine pre njegove smrti Grigov vatreni nacionalizam se isplatio – Norveška se oslobodila švedske vlasti.

Slika 2-20:
Norvežanin
Edvard Grig
(levo) bio je
jedan od
najpoznatijih
nacionalnih
kompozitora.
Jan Sibelius
(desno) postao
je finski
nacionalni
heroj.

Mnoge Grigove kompozicije imaju vedar karakter. Njegove delikatne melodije nose jednostavnu čistotu. Kada ih čujete, pomislite: „Kako se niko nije toga ranije setio?“

Grig na disku

Evo najpopularnijih dela Edvarda Griga, koja treba upoznati:

- ✓ Koncert za klavir i orkestar u a molu, opus 16
- ✓ *Per Gint* svite br. 1 i br. 2 (scenska muzika za dramu Henrika Ibzena; svite uključuju mnoge poznate melodije)
- ✓ Svita *Holberg* za gudače, opus 40

Jan Sibelijus

Jan Sibelijus (slika 2-20) rano postaje poznat kompozitor. Jednako kao što je Švedska mnogo godina vladala Norveškom, tako je Finska na kraju 19. veka bila pod vlašću Rusije.

Sibelijusova saga

Kao i toliki kompozitori pre njega, Jan je po želji svojih roditelja trebalo da postane pravnik. Međutim, velikog kompozitora nije moguće zaustaviti. Napustio je pravni fakultet posle godinu dana i započeo studiranje

muzike na Helsinškom konzervatorijumu. U jednom trenutku dobio je stipendiju za studiranje muzike u Berlinu i Beču.

Međutim, kada se vratio iz Austrije, našao je svoju voljenu Finsku pod ruskom dominacijom. Pridružio se grupi ustanika zvanoj Mladi Finci i, kao i Edvard Grig pre njega, očistio svoje kompozicije od germanskog uticaja. U Sibelijusovim kompozicijama možete da osetite hladnu klimu, duge noći i kratke dane, gole, snežne pejzaže kojima briše vetar, vatrenu dušu finskog naroda i možda nešto vrhunske votke.

Ovo osećanje najupečatljivije dočarava njegova simfonijska poema *Finlandija*. Od strogog početka, kroz strasne, lirske teme, do dirljivog trijumfalnog zaključka, ovaj komad otelotvoruje finsku dušu i postaje himna finske nezavisnosti. Kao što možete da zamislite, Rusi nisu bili ludi za ovim delom, u stvari, zabranili su ga. Čak su se i susedne zemlje uznemirile zbog toga kako je poema podizala Fince na noge. Kada se izvodila u Nemačkoj ili Francuskoj, na primer, zvali su je samo *Domovina*.

Pošto se Finska konačno oslobodila od ruskog jarma 1918. godine, Sibelijus je postao nacionalni heroj. Danas širom zemlje stoje statue postavljene u čast Jana Sibelijusa, a postoje i brojni muzeji i škole s njegovim imenom.

Pored toga što je bio veliki kompozitor, Sibelijus je ponekad bio i telepata. Kažu da je uvek znao kada se neko od njegovih dela emituje preko radija. „On mirno sedi čitajući knjigu ili novine,“ piše njegova žena. „Iznenada postaje nemiran, ustaje i odlazi do radija, uključuje ga i začuje se snažan zvuk jedne od njegovih simfonija!“

Slušanje Sibelijusa

Dela Sibelijusa su duboka i uznemirujuća. Za početak, treba da slušate sledeća:

- ✓ *Finlandia*, opus 26
- ✓ Simfonijska br. 1 u e-molu, opus 39
- ✓ Simfonijska br. 2 u D-duru, opus 43
- ✓ *Labud iz Tuonele* (iz *Legendi*), opus 22, br. 2

Karl Nilsen

Grig i Sibelijus postali su slavni daleko van granica svojih domovina već u toku života.

Za razliku od njih, danski nacionalni kompozitor Karl Nilsen (1865–1931, slika 2-21), nije dočekao slavu. Sve do današnjeg dana mnogi znalci

klasične muzike još uvek ne poznaju Nilsenovu muziku – što je sramota, pošto su njegove kompozicije briljantne, upečatljivo originalne, izražajne, a pri tom pisane s „malo nota“.

Slika 2-21:
Karl Nilsen
svojom
muzikom zaista
„udara“.

Ostrvski život

Nilsen (kao i Hans Kristijan Andersen) je rođen na ostrvu Fin pored obale Danske. Ovo ostrvo sa svojim ostrim prelazima između godišnjih doba i jednostavnim, tradicionalnim načinom života, imalo je veliki uticaj na Karlovu muziku. Već sa 17 godina on je komponovao. Sa 18 je otišao na muzički konzervatorijum u Kopenhagenu. Međutim, sit staromodnih muzičkih ideja svojih profesora, Karl je otišao u Nemačku da bi saznao šta se dešava u centrima stvaranja muzike. Kao i ostali nacionalni kompozitori, Karl je studirao nemačku i austrijsku muziku. Pri povratku u domovinu izjavio je: „Oni koji najčvršće stisnu pesnice biće najduže zapamćeni“.

Nilsen je takođe stisnuo pesnicu, naročito sa svojih šest simfonija. Svaka istražuje nove muzičke teritorije i sadrži zapanjujuće trenutke – kao što je mesto u Petoj (prvo izvođenje 1922) gde Nilsen daje sviraču doboša uputstvo da „uništi muziku“.

Uprkos novom zvuku njegove muzike, koji je često ispunjen tzv. „pogrešnim tonovima“ disonancama i neobičnim harmonijama, Nilsen je vremenom postao cenjen u celom muzičkom svetu. Tek u najnovije doba Nilsenova muzika počela je da dobija zaslužene pohvale.

Nilsenovi snimci

Najbolji pristup Nilsenu jesu njegova najpristupačnija dela (što znači „ona koja ne zvuče previše kao da su na stranputici“). Preporučujemo sledeća:

- ✓ *Mala svita*, opus 1
- ✓ Uvertira Maskerada

A zatim predite na sledeća, obimnija dela:

- ✓ Simfonija br. 3, opus 27 (*Sinfonia Espansiva*)
- ✓ Simfonija br. 4, opus 29 (*Neugasiva*)
- ✓ Koncert za flautu i orkestar
- ✓ Koncert za klarinet i orkestar, opus 33

Glinka i Ruska petorica

Mihail Glinka (1804–1857, slika 2-22) bio je kompozitor koji je prvi uneo zvuk narodne muzike u rusku klasičnu muziku. Možda ste čuli njegovo najčuvenije delo, uvertiru za operu *Ruslan i Ljudmila*. Ona predstavlja skup koncerata za orkestar s briljantnim melodijama za violinu i violončelo.

Slika 2-22:
Mihail Glinka
– otac ruske
nacionalne
muzike.

Glinka je bio majstor dugih, savršenih melodija (za razliku od Nemaca koji su umesto toga u svoje kompozicije uplitali puno kratkih fragmenata). Ruski romantičarski kompozitori slavili su ga kao heroja. Podražavajući Glinku, grupa od pet kompozitora zvana *Ruska petorica* (ili *Moćna gomilica*), odlučila je da isključi zapadnoevropske uticaje iz svoje muzike u ime ruske nacionalnosti. U ovom pokretu ljudi od velikog uticaja bili su Milij Balakirjev (1837–1910), koji je okupio petoricu, Cezar Kjui (1835–1918), Aleksandar Borodin (1833–1887), Modest Musorgski (1839–1881) i Nikolaj Rimski-Korsakov (1844–1908).

Svi su bili istaknuti kompozitori, ali je samo jedan od njih (Balakirjev) bio profesionalni muzičar od samog početka. Kjui je bio profesor vojnog inženjerstva, Borodin hemičar, Musorgski je bio državni službenik, a Rimski-Korsakov pomorski oficir.

Najbolji od petorice

Kada smo bili deca, mislili smo da je Rimski-Korsakov par koji piše pesme, kao što su Rodžers i Hamnerstajn, Lerner i Lou, Lenon-Makartni.

Kao dete, Rimski-Korsakov je bio odličan pijanista, ali je njegova strast bila pomorstvo. Sa 12 godina započeo je studiranje na Pomorskoj akademiji u Sankt Peterburgu. Posle diplomiranja proveo je 22 godine u mornarici – 11 kao mornar i još 11 zaposlen u mornaričkom orkestru.

Dok je bio pomorski oficir, Rimski-Korsakov je sreo Milija Balakirjeva, ruskog kompozitora. Po mišljenju Balakirjeva, savremeni kompozitori oslanjali su se previše na muzičke teme čuvenih francuskih i nemačkih kompozitora. Umesto toga (kako je jednog dana pričao Rimskom-Korsakovu na palubi broda), trebalo bi da potraže inspiraciju u muzičkom nasledu svog naroda. Balakirjev je želeo da se i Rimski-Korsakov pridruži toj njegovoj ideji. Tako se rodila Ruska petorica.

Pošto je završio službu u mornarici, Rimski-Korsakov je dobio posao profesora kompozicije na Sankt Peterburškom konzervatorijumu. Dosta je teško zamisliti kako je obezbedio ovaj položaj, s obzirom na to da iza sebe nije imao iskustva kao profesionalni kompozitor. Međutim, Rimski-Korsakov je bio odličan profesor, čak i sebi samom. Pošto se smestio, naučio je dovoljno o harmoniji, muzičkoj analizi i kontrapunktu da bi uvek bio korak ispred svojih studenata.

Vremenom su neki od Nikolajevih štićenika postali veliki kompozitori po sopstvenim zaslugama – iznedrili ostalih Sergej Prokofjev i Igor Stravinski. Rimski-Korsakov im je predavao obavezne muzičke predmete, i isticao se u posebnoj disciplini – *orkestraciji* (pretvaranje dela napisanog za klavir u partituru priredenu za kompletan orkestar). Rimski-Korsakov je čak napisao klasičnu knjigu na tu temu, koju kompozitori upotrebljavaju i danas.

Najčuvenije delo Rimskog-Korsakova zove se *Šeherezada*. U toj priči mračni sultan odlučuje da ubije svaku svoju ženu posle prve bračne noći. Međutim, Šeherezada, jedna od nevesta, uspeva da se spase pripovedajući mu fantastične priče. Svaku prekida na najzbuđljivijem mestu, držeći sultana u neizvesnosti i odlaže svoju smrt. Posle 1001. priče, odnosno noći, sultan odustaje od svoje zle namere.

Modest Musorgski je imao probleme s dovršavanjem svojih dela. Rimski-Korsakov je revidirao nekoliko prijateljevih kompozicija, uključujući čuvenu *Noć na Golom brdu*, ne tražeći ni pare od autorskih prava.

Puna šaka moćnih dela

Sledeća dela Velike petorice trebalo bi da čujete:

- ✓ **Rimski-Korsakov** *Šeherezada*, opus 35
- ✓ **Rimski-Korsakov** *Ruska uskršnja uvertira*, opus 36
- ✓ **Modest Musorgski** *Noć na Golom brdu* (orkestrirao Rimski-Korsakov)
- ✓ **Modest Musorgski** *Slike sa izložbe* (verzija za klavir ili simfonijski orkestar koju je orkestrirao Moris Ravel)
- ✓ **Aleksandar Borodin** *Knez Igor: Polovecke igre*
- ✓ **Aleksandar Borodin** Simfonija br. 2 u b-molu
- ✓ I od onoga koji je sve to započeo... **Mihail Glinka** Uvertira za operu *Ruslan i Ljudmila*

Petar Čajkovski

Najveći ruski kompozitor koji je imao najviše životnih nedaća jeste Čajkovski (1840–1893, slika 2-23). Introvertan, neurotičan, povredljiv – njegov se život sastojao od patnje.

Dobrostojeći roditelji Čajkovskog primetili su njegov talenat, ali su bili dovoljno mudri da shvate kako niko ne zarađuje novac muzikom – zato su ga poslali na Pravni fakultet u Sankt Peterburgu. Sledeći tradiciju mnogih muzičara, nesuđenih pravnika, Petar je prekinuo sa pravom da bi se posvetio muzici na konzervatorijumu u Sankt Peterburgu.

Vremenom je Čajkovski postao dovoljno sposoban da predaje muziku na novom konzervatorijumu koji je osnovan u Moskvi. Bio je, međutim, u teškom finansijskom položaju.

U jednom od njegovih srećnih trenutaka, bogatašica Nadežda fon Mek zaljubila se u njegovu muziku. Ona mu je u više navrata slala novac, ali je insistirala da se nikada ne sretnu. Nepotrebno je reći da je Čajkovski bio izuzetno zahvalan za njeno finansiranje, kao i da joj je posvetio svoju četvrtu simfoniju, *Mom najboljem prijatelju*.

Slika 2-23:
Petar Iljič
Čajkovski,
najbolji od
ruskih
romantičarskih
kompozitora.

Čajkovski u nevolji

Nadeždin novac je olakšao finansijske probleme Čajkovskog, ali su njegovi drugi problemi tek počinjali. Homoseksualnost je u Rusiji bila krivično delo, koje se kažnjavalo progonstvom u Sibir. Čajkovski je veći deo svog života proveo skrivajući svoje sklonosti. Čak se i oženio jednom obožavateljkom – ali je brak bio katastrofalan i posle razvoda Čajkovski je dospeo u još teži položaj.

Bol i muzika

Uprkos nevoljama, njegova muzika – simfonije, baleti, opere i uvertire – postigla je izuzetnu popularnost i njegova se slava proširila po svetu. Čak je dirigovao gala koncertom na otvaranju Karnegi hola u Njujorku 1891. godine.

Najveći dar Čajkovskog bila je melodija. U tradiciji koju je započeo Glinka, Čajkovski je utkao u svoja dela cele melodije, a ne samo male odlomke. Njegov balet *Romeo i Julija*, jeste muzičko delo ljubavi i zanosa. Balet *Krcko Oraščić* postao je najpopularniji balet na svetu.

Uzimajući u obzir to da se većim delom svog života zlopatio, zapanjujuća je sposobnost Čajkovskog da komponuje tako vedru muziku kao što je *Krcko Oraščić*.

Međutim, njegova najbolja muzika daleko je od toga da bude vesela. Njegova Simfonia br. 6, poznata kao *Patetična*, predstavlja najintimnije delo, s najdubljim osećanjima, koje je izašlo iz pera ovog napaćenog umetnika.

NA CD-u

Svoju sudbinu Čajkovski je izrazio u *Patetičnoj* simfoniji. Mnogi muzičari veruju da njene uspinjuće, čežnjive melodije odražavaju agoniju tajnog života. Najpotresniji je poslednji stav u kome se Čajkovski odriče želje za životom. Ovaj stav možete da nadete u celini kao numeru br. 7 na CD-u priloženom uz knjigu, s detaljnim objašnjenjem u poglavlju 5.

Ova najautobiografskija od sve muzike Čajkovskog verovatno je njegovo najveće ostvarenje. Patetična simfonija postala je sudbinska: samo nedelju dana posle prvog izvođenja, Čajkovski se ubio.

PRESLUŠAJTE!

Slušanje Čajkovskog

Ne postoji mogućnost da se u slušanju muzike Čajkovskog pretera.

- ✓ Uvertira-fantazija *Romeo i Julija*
- ✓ Svita iz baleta *Labudovo jezero*, opus 20
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 1 u b-molu, opus 23
- ✓ Koncert za violinu i orkestar u D-duru, opus 35
- ✓ Simfonije br. 4, br. 5 i (naročito) br. 6

NA CD-u

Sergej Rahmanjinov

Iako je živio skoro do polovine 20. veka, Sergej Rahmanjinov (1873–1943, slika 2-24), bio je istinski ruski romantičar. Odrastao je u Sankt Peterburgu i studirao na tamošnjem konzervatorijumu. Čajkovski i članovi Ruske petorice izvršili su veliki uticaj na Rahmanjinova. (Za diplomski rad, Čajkovski mu je dao najvišu moguću ocenu.)

Slika 2-24:

Sergej
Rahmanjinov,
ruski majstor
klavira.

Kada se Rahmanjinov preselio u Sjedinjene Države, otprilike u vreme Ruske revolucije, doneo je i deo svoje zemlje. Ispod hladne i odbojne pojave, skrivala se njegova prava priroda. (Ne dozvolite da vas zavede činjenica što su skoro sva njegova dela u molskom tonalitetu ili što imaju naslove kao što je *Ostrvo mrtvih*.)

Sergej se hipnotiše

Rano u svojoj karijeri, Rahmanjinov je prošao kroz duži period „kompozitorske blokade“. Posle katastrofalne premijere Simfonije br. 1, Rahmanjinov je doživeo nervni slom, izgubio inspiraciju i više nije mogao da napiše nijednu notu. Tek posle terapije hipnozom uspeo je da prevaziđe ovu krizu.

Posle oporavka, sledeće Rahmanjinovljevo delo bio je Drugi koncert za klavir i orkestar – njegova najpopularnija kompozicija. Ovo muzičko delo posvetio je svome terapeutu.

Sergej je bio izvanredan pijanista i mnoga dela (između ostalih i ovaj koncert) komponovao je za sebe, za izvođenje u određenim prilikama. Danas je najpoznatiji po klavirskim kompozicijama. Njegov demonski težak Koncert za klavir i orkestar br. 3, zbog kog je pijanista Dejvid Helfgot dobio nervni slom, izvođen je u filmu *Sfaj* iz 1996.

Rahmanjinov na disku

Preporučujemo da najpre slušate sledeća Rahmanjinovljeva orkestarska dela:

- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 2 u c-molu, opus 18
- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 3 u d-molu, opus 30
- ✓ Rapsodija na Paganinijevu temu, opus 43
- ✓ Simfonija br. 2 u e-molu, opus 27

Poslušajte sledeća dela za solo klavir:

- ✓ Preludijum u cis molu, opus 3, br. 2
- ✓ Preludijum u D-duru, opus 23, br. 4
- ✓ Klavirska sonata br. 2 u b-molu, opus 36

Klasična muzika 20. veka

Moderni kompozitori stvaraju muziku izvan klasičnog kanona, često ne uvažavajući osnovna pravila „Muzika treba da zvuči dobro“, „Muzika bi trebalo da ima melodiju i ritam“ i „Muzika bi trebalo da privlači publiku“.

Kao prvo, nešto od moderne muzike moglo bi *stvarno* da vam se *svidi* – čak i kompozicije koje najneobičnije zvuče. Drugo, pojedini kompozitori ovog veka imali su briljantne muzičke ideje koje su dale svežu, interesantnu muziku, sposobnu da vas ponese. Konačno, samo zato što je muzika stvarana u modernoj epohi, ne mora da znači da je moderna. Mnogi savremeni kompozitori imaju isto toliko dara za melodiju i lepotu kao što su ih imali i njihovi prethodnici.

Debisi i Ravel

Ako postoji kompozitor koji je preteča muzike 20. veka, onda je to verovatno Klod Debisi (1862–1918, slika 2-25).

Slika 2-25:
Klod Debisi i
Moris Ravel
– najsajjnija
svetla na sceni
impresionizma.

Debisi je tipičan predstavnik muzičkog impresionizma. Njegova dela su muzički izraz doživljenih utisaka – mirisa, boja i zvukova, umnogome nalik slikanju Monea i Renoara i ostalih slikara ovog umetničkog pravca.

Da bi svoje impresije muzički izrazio, Debisi je bio potreban nov muzički jezik. Oprobane harmonije i akordske strukture nisu više bile dovoljne. Bili su potrebni drugačiji harmonijski nizovi.

Debisi je propao na studijama kompozicije na Pariskom konzervatorijumu, gde njegov osobeni harmonski jezik nije naišao na odobravanje. Čak je, nekoliko godina kasnije, jedan student konzervatorijuma bio izbačen sa studija samo zato što je uza se imao Debisijevu partituru.

Kao što možete da zamislite, slušaocima u Parizu trebalo je puno vremena da se naviknu na ove nove zvuke u muzici. Današnja publika nalazi da je Debisijeva muzika bujna i senzualna, dok je publika u njegovo vreme tu muziku doživljavala kao haotičnu.

Jedna od najzanimljivijih Debisijevih inovacija bila je upotreba *celostepene lestvice*. U poglavlju 11 možete da otkrijete kako se na klaviru svira normalna skala. Krećete se uz klavijaturu svirajući *susedne* dirke tako što od svake *druge* dirke pravite poseban niz. Međutim, u celotonskoj lestvici, svirate svaku drugu dirku od početka do kraja. Rezultat je magični, sanjivi, harfistički zvuk koji ne pripada nijednom tonalitetu.

Prvo Debisijevo značajano delo bio je *Preludijum za popodne jednog fauna*, inspirisano poezijom Stefana Malarmea. Ovo muzičko delo

napisano na poetizovanu mitsku temu, ima izrazito sanjarski i senzualan karakter.

Na CD-u se nalazi treći stav najveće Debisijeve orkestarske kompozicije *More (La Mer)*. U ovom komadu more se diže i spušta, talasi igraju uzbuđljivu morsku igru u visokoj muzičkoj gradaciji do efektnog završetka.

Debisi na disku

Ako nameravate da slušate Debisija, morate da čujete *Preludijum za popodne jednog fauna (Prélude à l'après-midi d'un faune)* i *La Mer*.

Zatim slušajte impresionističke, izrazito senzualne kompozicije *Nokturna* i *Images (Slike)*, i popularni mali komad za klavir *Clair de lune (Mesečina)*.

Razotkrivanje Ravela

Klod Debisi je bio heroj za Morisa Ravela (1875–1937, slika 2-25). Ravel je drugi impresionistički kompozitor školovan na Pariskom konzervatorijumu, ali njegov stil ne zvuči tako imaginativno kao Debisijev. Ravelova muzička struktura je jednostavnija.

Ravel je postao slavan zahvaljujući *Boleru*. Ovo delo je zasnovano na istoimenom španskom ritmu, sastoji se od jednostavne melodije koja se stalno ponavlja, sve intenzivnije, sa sukcesivno sve više i više instrumenata, a traje 15 minuta sve dok ne dostigne dramatični vrhunac.

Ravelov *Bolero* je korišćen kao muzička podloga u važnim ljubavnim scenama u filmovima *Bolero* i *10*.

Još jedna od Ravelovih najboljih kompozicija predstavlja za valcer ono što je *Bolero* bio za ovu špansku igru. Zove se –*La Valse (Valcer)* i napisana je po završetku Prvog svetskog rata. Na samom početku orkestar svira jednostavnu, ljupku melodiju valcera koja simbolizuje elegantno, graciozno društvo iz prošlosti (pre rata). Ravel opet vodi muziku u gradaciju do rasturajućeg finala u ekstremno divljem tutnju punog orkestra.

Naše najomiljenije Ravelovo delo, jeste balet *Dafnis i Kloe (Daphnis et Chloé)*. Napisao ga je za grupu *Ruski balet (Ballet Russes)*, za koju je Stravinski napisao svoja tri čuvena baleta.

Neizostavno treba da čujete *Dafnis i Kloe*, baletsku svitu br. 2. Zatim slušajte ova fantastična Ravelova dela:

- ✓ *Bolero*
- ✓ *La Valse*
- ✓ *Rhapsodie espagnole (Španska rapsodija)* (ljupka i uzbuđljiva evokacija Španije)

Igor Stravinski

Za mnoge je Igor Stravinski (1882–1971) najznačajniji kompozitor 20. veka. Posle Stravinskog, kompozitori nisu više mogli da komponuju a da pri tom nemaju na umu Stravinskog, bez obzira na to da li su ga prihvatili ili odbacivali kao muzički uzor (slika 2-26).

Slika 2-26:
Igor Stravinski,
najznačajniji
kompozitor 20.
veka.

Rođen u uspešnoj porodici, poslat na pravni fakultet koji kasnije napušta zbog muzike, Stravinski započinje školovanje kao mnogi kompozitori pre njega.

Žar-ptica uskače na scenu

Stravinski se prvo oprobao u baletskoj muzici. Čuveni ruski producent Sergej Đagiljev, koji je osnovao *Ballets Russes* u Parizu, bio je u potrazi za kompozitorom koji bi napisao muziku za balet o žar-ptici iz ruskih bajki. Već je bio angažovan Anatol Ljadov. Kako se približavalo vreme za početak proba, upitao je Ljadova kako napreduje kompozicija. Na odgovor: „Odlično, već sam nabavio notni papir!“ Đagiljev se uspaničio i dao porudžbinu rezervnom izabraniku – Stravinskom.

Stravinski obavlja uspešno ovaj muzički zadatak. Na premijeri *Žar-ptice*, publika je iznenađena novom baletskom muzikom. Muzika je disonantna, složenog ritma, impresivna. Balet postiže veliki uspeh. Stravinski je postao najomiljeniji kompozitor Đagiljeva i njegova karijera u Parizu bila je osigurana.

Poznati akord iz Petruške

Petruška je poznati balet Stravinskog, napisan po motivima stare ruske bajke. Za muziku ovog baleta karakteristična su dva harmonijska niza, u suprotnim tonalitetima, koja teku paralelno sa određenim tonskim pravilima.

Najčuvenija premijera u muzičkoj istoriji

Godine 1913. tridesetjednogodišnji Stravinski komponuje *Posvećenje proleća*. Podnaslov ovog baleta „Scene iz paganske Rusije“ dosta nam kaže. Stravinski je pisao: „Video sam u svojoj mašti svečan paganski obred; stari mudraci koji sede u krug, posmatraju mladu devojkicu kako igra igru smrti, da bi umilostivila boga Proleća“.

Njegova muzika na ovu priču donosi zvuk razaranja, izuzetno grubo, s kratkim, ponavljajućim melodijskim fragmentima, izraženih disonanci i ide do izvođačkih granica instrumenta. Na premijernom izvođenju – najčuvenijoj premijeri u muzičkoj istoriji – publika se odazvala na jedini mogući način. Pozorišna dvorana bila je demolirana.

U publici je bilo nekoliko vodećih pariskih umetnika (uključujući Kloda Debisija, čuvenog francuskog kompozitora) koji su energično uzvikivali svoju podršku muzici. Nažalost, ovaj entuzijazam je samo razdražio gomilu, podstičući protivnike muzike na još veće oglašavanje. Izbile su tuče, ljudi su se otimali, gurali jedni preko drugih da bi izašli iz dvorane. Sam Stravinski se izvukao kroz prozor garderobe da bi se umešao u publiku i izašao neprimećen.

Samo godinu dana kasnije, muzika iz baleta izvedena je na koncertu i bila praćena ovacijama.

Posle rituala posvećenja

Dugi odlomak iz *Posvećenja proleća* nalazi se na CD-u uz knjigu. U poglavlju 5 detaljno objašnjavamo šta se dešava dok slušate muziku. Ono što je najbolje u muzici mladog Stravinskog jeste žestina.

Stravinski je kao mlad čovek komponovao tri baleta koja su potresla svet. Uskoro zatim dolaze Prvi svetski rat i Oktobarska revolucija. Stravinski beži iz Rusije, prvo u Švajcarsku, zatim u Sjedinjene Države.

U poznijim godinama Stravinski je postao vrlo racionalan i puno je eksperimentisao, komponujući u brojnim stilovima, uključujući *neoklasični* stil. (Ako malo previše pojednostavimo, neoklasična muzika je predstavljala

povratak ravnoteži i uzdržanosti klasične muzike, ali sa novim harmonijskim nizovima koje je karakterisala disonantnost.) Iako je Stravinski nastavio da komponuje muziku, ništa od onoga što je kasnije napisao nije dostiglo muzički značaj *Posvećenja proleća*. Umro je u Njujorku 1971. godine.

Stravinski na pločama

Predlažemo da počnete sa njegova tri velika baleta, redosledom kojim su komponovani:

- ✓ *Žar ptica*
- ✓ *Petruška*
- ✓ *Posvećenje proleća*

Zatim nastavite sa neoklasičnom svitom *Pulčinel*a (*Pulcinella*). Onda pređite na *Simfoniju psalma*, čudesnu kompoziciju za orkestar i hor. Ako ni tada ne isključite svoj CD, čitavo muzičko bogatstvo je pred vama. Samo nastavite.

Sergej Prokofjev

Od ruskih kompozitora koji komponuju u neoklasičnom stilu, upoznajte Sergeja Prokofjeva (1891–1953, slika 2-27). Njegova muzika nije poznata široj koncertnoj publici. Izuzetak je njegova muzička obrada poznate ruske dečije priče *Peća i vuk*. Njegova verzija baleta *Romeo i Julija* predstavlja remek-delo, a od simfonija najznačajnija je Peta.

Slika 2-27:
Sergej
Prokofjev,
oličenje
neoklasičnog
kompozitora.

U svojim kompozicijama Prokofjev je uspeo da dovede u sklad muziku klasičnog perioda sa bolom i čežnjom ruske muzike. U okviru svoje inače tradicionalne harmonije, unošenjem disonantnih harmonijskih nizova Prokofjev postiže da njegova muzička dela imaju element sarkazma i žestine.

Slušajte ova dela da biste osetili muziku Prokofjeva:

- ✓ *Peća i vuk*, opus 67
- ✓ Svite iz *Romea i Julije*
- ✓ Simfonija br. 1, opus 25 (poznata i kao *Klasična simfonija*)
- ✓ Simfonija br. 5, opus 100
- ✓ Kantata *Aleksandar Nevski* (Prokofjev je ovu muziku napisao za čuveni film Sergeja Ejzenštajna *Aleksandar Nevski*. U današnje vreme ovu muziku često izvode orkestar i hor u mraku, dok se na platnu projektuje nemi film.)

Od manjih muzičkih dela preporučujemo njegove Klavirske sonate br. 3 i br. 7.

Dmitrij Šostakovič

U novoj Rusiji, u vremenu koje sledi posle revolucije, odvija se muzičko stvaralaštvo Dmitrija Šostakoviča.

Za razliku od Stravinskog koji je napustio Rusiju, Dmitrij Šostakovič (1906–1975) ceo svoj život provodi u Sovjetskom Savezu i stiče ugled velikog kompozitora. Šostakovič je prvu simfoniju napisao u 18. godini. (Još uvek se smatra jednom od njegovih najboljih.) Simfonija zvuči poletno, buntovno i u novoj Rusiji postaje omiljena kao otelotvorenje revolucionarnog žara.

Dmitrij upada u nevolju

Međutim, kako je nova vlast sazrevala, osećanja su se postepeno menjala. Sredinom tridesetih godina „drsko“ i „buntovno“ nisu više bila poželjna stvaralačka svojstva.

Godine 1935. Šostakovič je bio jedan od najviše slavljenih kompozitora u Sovjetskom Savezu. Njegova modernistička opera *Ledi Magbet Mcenskog okruga* doživela je veoma uspešna izvođenja, kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Šostakovič je s razlogom verovao da je njegova budućnost kao kompozitora osigurana i sjajna.

Međutim, u sovjetskim novinama *Pravda* pojavljuje se vrlo oštar uvodnik o Šostakoviču. Uvodnik je bio naslovljen „Haos umesto muzike“. Između ostalog, pisalo je: „Svrha dobre muzike je da inspiriše mase... Ovo je vrlo opasna muzika“.

Ledi Magbet Mcenskog okruga je odmah skinuta sa scene. Šostakovič je izbačen iz profesionalnih krugova tako što je bio zvanično označen kao „neprijatelj naroda“. U stvari, listovi koji su najavljivali njegove koncerte pisali su: „Večeras u 8 sati: koncert muzike neprijatelja naroda Šostakoviča“. U Sjedinjenim Državama ovakvi oglasi mogli su da udvostruče prodaju karata. U Sovjetskom Savezu to je predstavljalo profesionalnu smrt.

Dmitrij Šostakovič postaje umetnik drugog ranga. Njegov pokušaj rehabilitacije donekle uspeva, međutim, kroz uobičajeno ponižavanje i posipanje pepelom po glavi. Njegova nova simfonija zove se: „Odgovor sovjetskog umetnika na pravednu kritiku“.

Kritičari su bili iznenađeni. Delo je bilo baš te vrste. U očima staljinističkog režima u potpunosti je rehabilitovan. Ponovo je postao zvezda, a njegova muzika je ponovo izvođena širom zemlje.

Dmitrijeva osveta

Šostakovič je kasnije pokušao da u svoje objašnjenje ove simfonije unese reviziju koja zadovoljava vladajuću ideologiju.

Međutim, činjenica je da je Šostakovič ovim svojim delom definitivno postao režimski kompozitor i da je komponovao i ostala dela manje po slobodnom i muzičkom opredeljenju a više po prinudnom ideološkom.

Možemo samo da se nadamo da ga je pomalo utešilo to što je njegova muzika bila prva koja je izvedena van Zemlje, u svemiru. Prvi kosmonaut, Jurij Gagarin za kontrolnu misiju leta otpevao je jednu od Šostakovičevih pesama.

Ova dela su najbolji uvod u muziku Dmitrija Šostakoviča:

- ✓ Koncert za klavir i orkestar br. 1, opus 35 (klavir, solo truba i gudači – briljantno, poletno delo)
- ✓ Simfonija br. 5 u d-molu, opus 47
- ✓ Simfonija br. 1 u f-molu, opus 10
- ✓ Koncert za violončelo i orkestar br. 1, opus 107

Od koncerata za gudačke instrumente preporučujemo gudačke kvartete, naročito br. 3 i br. 8.

Druqa bečka škola

Kao što je već poznato, mnogi čuveni kompozitori živeli su i radili u Beču. Hajdn, Mocart, Betoven, Šubert, Brams i sve njihove sestre i njihovi rođaci i njihove tetke. Oni su određivali kasnije tokove i pravce muzičkog stvaralaštva. U novom dobu javlja se nova grupa kompozitora čiji je zajednički cilj da, polazeći od tradicionalne muzike, unesu u muzičko stvaralaštvo nove elemente. Ovaj krug je poznat kao „Druqa bečka škola“. Njihov vođa je Arnold Šenberg (slika 2-28). Rođen je 1874. godine, a umro 1951.

Slika 2-28:
Arnold
Šenberg, otac
Druge bečke
škole.

Šenberg je započeo svoju muzičku karijeru u Beču. Njegova prva dela imaju izvesnu sličnost sa delima Vagnera, Štrausa i Malera. Međutim, posle više godina rada na problemu tonaliteta Šenberg stvara tzv. *atonalnu* muziku. Za Šenbergovo delo moglo bi da se kaže da je neka vrsta ishodišta celokupnog muzičkog efekta disonance.

Serijalna muzika

Posle nekoliko godina eksperimentisanja, Šenberg je otišao dalje. U svom delu element inspiracije kao osnovu muzičkog stvaralaštva zamenjuje radom na matematičkim i intelektualnim sistemima kojima se konstituiše muzička struktura dela. Danas ovu vrstu muzike zovemo *dvanaestotonska muzika*, a čitav pravac *serijalizam* (više o tome pogledajte u odeljku „Šenberg objašnjen – delimično“). Kompozitori kao Alban Berg (1885–1935) i Anton Vebern (1883–1945) slede ga u ovom radu.

Šenberg objašnjen – delimično

Ako potražite na klaviru srednje C i odsvirate sve bele dirke po redu sve do sledećeg C, onda ste odsvirali sedam tonova u C duru. Približno 99 procenata svetske muzike napisano je u *nekom* tonalitetu (duru ili molu). To je razlog što toliko čuvenih dela klasične muzike ima nazive kao što su Simfonija u D-duru ili Sonata u F-duru ili molu.

Međutim, primetićete nešto u vezi sa C durom: penjući se klavijaturom od C do svetlijeg, višeg C, preskačete sve crne dirke. Suština velikog koncepta Arnolda Šenberga bila je u tome da te dirke ne treba da budu u drugom planu. Njegova nova vrsta muzike, 12-tonska muzika, koristila je svih 12 tonova između C i C, crne i bele dirke *ravnopravno*. Svakako, neki od staromodnih konceptata, kao što su *harmonija*, *melodija* i *lepo* izčezli su, ali to je predstavljalo napredak.

Ne samo da je Šenberg odlučio da svi ovi ranije ignorisani međutonovi budu uključeni, nego je još i konstituisao sistem kojim će biti obezbeđeno njihovo pravilno unošenje u muzičko delo. Odlučio je da, ako napiše notu C na notni papir, ne sme da upotrebi C ponovo sve dok prvo ne upotrebi *svih 11* preostalih tonova!

Šenberg je otišao i dalje. Izabrao bi poseban niz od 12 tonova – na primer: C, Es, G, As, H, Cis, B, D, Fis, F, A, E – i prisiljavao sebe da koristi ove tonove istim redosledom, tokom cele kompozicije. On je sebi dozvoljavao da slobodno koristi različite ritmove i da tonove kombinuje u „akorde“ – ali uvek zadržavajući isti redosled.

Pored toga, uveo je serije od po 12 tonova.

Nova vrsta muzike nazvana je serijalizam.

Ako želite da čujete nekoliko primera eksperimenata Druge bečke škole, uputićemo vas u pravom smeru. Slušajte sledeća dela:

- ✓ **Šenberg** *Pierrot Lunaire*, opus 21 – za pevača i mali instrumentalni ansambl. U ovom delu Šenberg koristi tehniku zvanu *Sprechstimme* („govoreći glas“), pri kojoj se pevač ne zadržava na tonovima kao u tradicionalnoj muzici, već ih se samo dotiče, klizeći nagore i nadole između tonova.
- ✓ **Berg** Koncert za violinu i orkestar – dvanaestotonsko delo koje, između ostalog, uspeva da „pokrije“ sve, od Baha do austrijske narodne muzike. Iako potpuno atonalno, ono nosi snažan lični pečat i uzbudljivo romantično osećanje.
- ✓ **Vebern** Šest komada za orkestar, opus 6 – niz vrlo kratkih komada ukupnog trajanja od samo 12 minuta, u istraživanju prolaznih trenutaka promenljivih raspoloženja i tonskih boja. Totalno atonalno.

Amerikanci

Dok je Druga bečka škola u Evropi stvarala kompleksnu, angažovanu, mračnu muziku, razvijala se nova vrsta tipično američke muzike: muzika koja je izražavala optimističan i snažan američki duh.

Aron Kopland

Aron Kopland (1900–1990) je najomiljeniji kompozitor klasične muzike u Sjedinjenim Državama (slika 2-29). Rođen u Bruklinu, Njujork, sin ruskih emigranata, Kopland svojom muzikom uspeva da „uhvati“ duh američke unutrašnjosti.

Slika 2-29:
Aron Kopland
(levo) i Džordž
Geršvin,
najpoznatiji
američki
kompozitori.

U najranijoj Koplandovoj muzici odzvanjaju muzički tokovi Evrope s početka veka. Međutim, kako je napredovao, pokušao je da stvori stil koji bi našao odziv kod američke publike. U neke svoje ozbiljne kompozicije dodao je ritmove i harmonije džeza i pisao je muziku o legendarnim američkim temama i likovima, kao što je Bili Kid.

Daleko najpopularnija Koplandova kompozicija jeste *Proleće u Apalačima* (*Appalachian Spring*), balet koji priča o mladom bračnom paru farmera koji se useljavaju u novu kuću na farmi na planinama Apalači. U ovom delu možete da osetite rosu koja se spušta na zemlju, radost žene i muža koji započinju svoj novi zajednički život i čulnost predela u kome se odvija priča.

Proleće u Apalačima od svog prvog izvođenja 1944. godine postaje slavno. Sledeće godine nagrađeno je Pulicerovom nagradom i do dana današnjeg ostaje najpoznatije delo američke klasične muzike.

Džordž Geršvin

Sledeće najpoznatije delo pripada Džordžu Geršvinu (1898–1937). Geršvin je živio samo 39 godina, ali je u svom kratkom životu uspeo da prevaziđe muzički jaz između džez klubova i Karnegi Hala (slika 2-29).

Kompozicija s kojom mu je to uspelo bila je *Rapsodija u plavom* (*Rhapsody in Blue*), kratak koncert, originalno napisan za klavir i džez orkestar. Delo je predstavljeno na sada već legendarnom koncertu orkestra Pola Vitmena nazvanom „Jedan eksperiment u modernoj muzici“.

Geršvin je *Rapsodiju u plavom* napisao u poslednjem trenutku, samo nekoliko sedmica pre koncerta, inspirisan putovanjem vozom iz Njujorka u Boston. Kompozicija je spektakularno kombinovala klasični klavirski koncert sa američkim džezom i bluzom, ali je Geršvin bio u mnogo prisnijim odnosima sa džezom nego sa klasikom. Zarađivao je za život komponujući muziku za Brodvejske predstave na tekstove svog brata Ajre.

Pored svega toga, Geršvin se osećao nesigurnim jer nije imao formalno muzičko obrazovanje. (*Klasična muzika za neupućene* je još uvek bila udaljena više od 50 godina.) Zbog toga je stalno molio za pomoć i savet uspešne kompozitore klasične muzike. Čak se sprijateljiio sa Arnoldom Šenbergom i molio ga za pomoć u komponovanju. Šenberg je to odbio uz komentar: „Ja bih od vas napravio samo lošeg Šenberga“, i dodao, „a vi ste već tako dobar Geršvin!“

Samjuel Barber

Samjuel Barber (1910–1981) je komponovao treće po čuvenju delo američke klasične muzike: *Adađo* za gudače.

Barber je *Adagio* završio kada mu je bilo samo 25 godina, odmah po okončanju formalnog obrazovanja na Institutu Kertis u Filadelfiji. Delo je postepeno prihvatano širom Amerike, a po izbijanju Drugog svetskog rata postalo je čuveno širom sveta, kao nezvanična himna u spomen vojnicima koji su poginuli u borbi.

U vreme kada je dobar deo sveta klasične muzike eksperimentisao sa svim i svačim, od atonalnosti do džeza, Barber je opstajao kao nepokolebljivi romantičar, a njegova muzika je bila bujna i melodična. Ona je lična u meri većoj od one koju poseduje muzika bilo kog drugog Amerikanca.

I drugi...

Mnogo je darovitih američkih kompozitora u ovom veku svojom muzikom obogatilo koncertne dvorane. Za razliku od evropskih kompozitora o kojima ste čitali, Amerikanci najčešće ne jure kao osamnaestogodišnjaci u Beč na studije i ne bacaju se samoubilački u reke ili napuštaju pravni fakultet. (U stvari, nekoliko njih je to učinilo). Neki su, bez obzira na sve, uspeli. Obratite pažnju na sledeće:

- ✓ **Čarls Ajvz** (1874–1954), po zanimanju agent za prodaju osiguranja koji je izmislio koncept državnog planiranja, imao je tajni život kao kompozitor. Većina njegovih dela završila je na tavanu, ali kada su otkrivena, hvaljena su kao izuzetno originalna. Naročito su uspešne njegove kratke kompozicije *Pitanje bez odgovora* (*The Unanswered Question*), kao i Simfonija br. 2.
- ✓ **Leonard Bernstajn** (1918–1990), legendarni dirigent Njujorške filharmonije, napisao je mnoga dela u kojima se dodiruju džez i klasična muzika. Komponovao je takođe i jedan od najboljih mjuzikala koji je ikada izveden na Brodveju, mjuzikl *Priča sa zapadne strane* (*West Side Story*).
- ✓ **Džon Kejdž** (1912–1992), uzbunio je i promenio stvari u muzici uvodeći koncept *slučajnosti*, na primer, četiri radio prijemnika koja istovremeno sviraju, svaki podešen na drugu stanicu. Komponovao je i klavirsku kompoziciju nazvanu 4' 33", pri čijem izvođenju pijanista otvori klavijaturu, sedi uz klavir četiri minuta i 33 sekunde, a da ne odsvira nijedan ton i zatim ponovo zatvori poklopac. Kejdž je u umetnost koja je postala ultraozbiljna uneo element zabave.
- ✓ **Džon Adams** (rođen 1947), zajedno sa kompozitorima kao što su Stiv Rajh (rođen 1936) i Filip Glas (rođen 1937), razvio je muzički stil zvani *minimalizam*. Kod ove vrste kompozicija očekuje se da vas ponavljajući muzički fragmenti, uz suptilno njihanje harmonija i ritmova, uvedu u stanje izmenjene svesti. Uglavnom je tonalno i umirujuće i divno za slušanje.
- ✓ **Džon Koriljano** (rođen 1938), stekao je međunarodnu reputaciju svojom Simfonijom br. 1, posvećenom žrtvama side (AIDS). Takođe je komponovao iskričavu i originalnu operu *Duhovi Versaja* (*The Ghosts of Versailles*) za njujoršku Metropolitan operu. Koriljano se smatra jednim od najznačajnijih kompozitora svoje generacije.

Američka muzika na snimcima

Ako istražujete američku muziku 20. veka, nemojte propustiti sledeće:

- ✓ **Aron Kopland** *Proleće u Apalačima* (*Appalachian Spring*)
- ✓ **Aron Kopland** *Fanfare za običnog čoveka* (*Fanfare for the Common Man*) (čuje se na mnogim sportskim prenosima, ovo delo je kompaktna verzija Koplandovog muzičkog stila, sviraju limeni duvači i udaraljke)
- ✓ **Džordž Geršvin** *Rapsodija u plavom*
- ✓ **Džordž Geršvin** Koncert in F za klavir solo i orkestar
- ✓ **Samjuel Barber** Adado za gudače
- ✓ **Samjuel Barber** Simfonija br. 1 u jednom stavu, opus 9
- ✓ **Samjuel Barber** *Medejina meditacija i igra osvete*
- ✓ **Čarls Ajvz** *Pitanje bez odgovora* (*The Unanswered Question*)

- ✓ **Leonard Bernstajn** Simfonijske igre iz mjuzikla *Priča sa zapadne strane* (*West Side Story*)
- ✓ **Džon Kejdž** Sonate i interludiji za klavir
- ✓ **Džon Adams** *Kratka vožnja brzom mašinom* (*Short Ride in a Fast Machine*) (zabavna, poletna, superritmična kompozicija, s ludim fanfarama, u trajanju nešto dužem od četiri minuta, savršeno reprezentativna za ovog kompozitora)
- ✓ **Džon Adams** *Harmonielehre* (*Nauka o harmoniji*) (kompozicija u tri stava; po našem mišljenju najbolja kompozicija minimalističke muzike do danas)
- ✓ **Džon Koriljano** Simfonija br. 1 (od premijere 1990, ovo besno, brutalno, emotivno delo doživelo je na stotine izvođenja širom sveta).

Ljudi koji mrze kompozitore (i kompozitori koji ih vole)

Velikog engleskog dirigenta ser Tomasa Bičama jednom prilikom su upitali da li je ikada čuo nešto od Štokhauzena (kompozitora moderne elektronske muzike). „Ne“, odgovorio je, „ali mislim da sam gazio po jednom.“

Od samog početka, publika je sporo prihvatila nove ideje u muzici. Nekada, u danima kada je sve što ste mogli da čujete bio gregorijanski koral, prvi zvuci renesansne muzike – ispunjeni višestrukim, simultanim melodijama – mora da su zvučali potpuno strano.

U vreme kada su se pojavili, veliki kompozitori, kao Betoven ili Brams, bili su neshvaćeni. Isto je bilo sa Berliozom, Debisijem, Malerom, Nilsenom, Šenbergom – jasno vam je na šta mislimo. Pokažite nam omiljenog kompozitora koji je otvorio uzbudljiva nova vrata u klasičnoj muzici a mi možemo da vam pokažemo kompozitora koji je nipodaštavan za vreme života.

Kompozitori pišu muziku u nadi da će *jednog* dana biti shvaćena i voljena. Za nepoznavanje ili nerazumevanje muzike može da se kaže isto što i za prijateljstvo – neko, potpuno nepoznat, jednog dana postao vam je prijatelj.